Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 51 (9426) | Пятница, март 1, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кон.

СЭКП ТК-ның Чиргине секретары Л. И. Брежнев февраль 27-де, Кремльге ГФР-ниң федералдыг министри Э. Барны хүлээп алган.

Совет Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының аразында харылзаларны улам ынай хөгжүдериниң айтырыгларын беседа үеэнде чугаалашкан.

Л. И. Брежнев Э. Барны хүлээп алган

1970 чылдың август 12-деги Керээге база 1973 чылдың май 21-де кады кылган медеглелге үндезилээш, ийи чурттарның бүгү тала-биле кады ажылдажылгазын доктаамал ханыладырының оруу-биле чоруурунга шиитпирлиин аңаа бадыткаан.

Делегей айтырыының талазы-биле чугааны беседа үеэнде база кылган.

Ужуражышкын ажыл-херекчи, ажык байдалга эрткен.

Комплекстиг программа боттаныышкында

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң күүскомунуң ажылчыг 66-ты хуралы Москвага болуп эрткен. Социалистиг экономика интеграциязының комплекстиг программазын боттандырарынга холбашкан экономиктиг болгаш эртемтехниктиг кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдериниң айтырыгларын аңаа чугаалашкан. Аңгы-аңгы чурттарга-даа, бүгү социалистиг кады ажылдажылгага-даа хамаарыжыр чугула айтырыгларны шиитпирлеп, чугаалашкан.

ТЫВА АССР-НИҢ ЮБИЛЕЙИН ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛ!

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунда

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНГА БЕЛЕТКЕЛ БОЛГАШ ОНУ БАЙЫРЛААРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың 30 чыл оюн байырлап демдеглээр дугайында тодаргай хемчеглер айыттынган доктаалды СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу хүлээп алган.

ССР Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле киргеи хүнүнден бээр 1974 чылдың октябрь 11-де 30 чыл болур. Совет Эвилелиниң акы-дүңма улустарының өг-бүлезинге Тываның киргени тыва улустуң амыдырал-чуртталгазынга болгаш төөгүзүнге өндүр улуг өөрүшкүлүг болуушкун болган.

СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың үргүлчү сагыш салыышкынының, Совет Эвилелиниң бүгү улустарының акы-дүңма дузаламчызының ачызында Совет эрге-чагырганың чылдарында Тывага социалистиг улуг чартылгаларны боттандырган.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга Совет Тываның ажылчы чоннарының чедип алган улуг чедишиннери — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң, совет ниитилел болгаш күрүне тургузуунуң артык күштүүнүң, ССРЭ-ниң акы-дүңма улустарының интернационалчы бузулбас найыралының чырыткыланчак бадыткалы-дыр деп, СЭКП обкомунуң бюрозунуң бо айтырыг талазы-биле хүлээп алган доктаалында айыткан.

Совет Тываның үжен чылын тыва улустуң, республиканың бүгү ажылчы чоннарының улуг байырлаары ыылдыр демдеглеп, республиканың ажылчыннарын, колхозчуларын, интеллигенциязын, бүгү ажылчы чоннарын партияның XXIV съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң ол Пленумга чугаазында кирген айтыышкынларны боттандырарынче мобилизастап тургаш, үлетпүр болгаш өскээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин, капитал тудугунуң ажыктыын улам ыңай бедиерин, ажылчы чоннарның идей-политиктиг болгаш интернационалчы кижизидилгезин улам күштелдирерин чедип алыр деп, партия обкомунуң бюрозу доктаатган.

Совет Тываның 30 чыл оюн төлептиг уткуур болгаш 1974 чылдың онаалдаларын база аңдынган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш улус ажыл-агыйының болгаш культураның бүгү адырларынга социалистиг чарышты партияның Кызыл хооркому, райкомнары, хоорай болгаш райкүүскомнар, республиканың министерстволары, ведомстволары, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому калбаа-биле нептередир ужуралыг.

Бүдүрүлге мурнакчыларын, күш-ажылдың болгаш дайынның, эртемниң болгаш культураның хоочуннарын, күш-ажылчы эң дээре коллективтерни киир бижиир республиканың Юбилейлиг хүндүлел дептерин тургузарын СЭКП обкомунуң бюрозу доктаатган.

Совет Тываның 30 чылынга алдар кылдыр 1974 чылдың сентябрь-октябрь айларының иштинде СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң каттышкан байырлыг хуралын; СЭКП райкомнарының болгаш ажылчы чоннар депутаттарының районнар Советтериниң каттышкан байырлыг хуралдарын; бүдүрүлге коллективтеринге, албан черлеринге болгаш организацияларга, школаларга, өөредилге черлеринге база шериг кезектеринге байырлыг хуралдарны эрттирер.

Совет Тываның 30 чылынга белеткел болгаш ону эрттирер талазы-биле республика комиссиязын СЭКП обкомунуң бюрозу тургускан болгаш бо талазы-биле киирген планны бадылаан.

Хоорай болгаш районнар комиссияларын тургузарын, Совет Тываның 30 чылын төлептиг уткуур талазы-биле организастыг болгаш пропагандачы хемчеглериң планын ажылдап кылырын, бо доктаалга болгаш республика комиссиязының Совет Тываның 30 чыл оюнга белеткел болгаш ону байырлап эрттирериниң талазы-биле планынга дүүштүр тодаргай ажылды калбартып чорударын СЭКП хооркомунга, райкомнарынга, хоорай болгаш райкүүскомнарга хүлээткен.

ССРЭ-ниң 50 чыды аттыг совхозтуң машина-трактор мастерскаязын эки дерзи. Совхозтуң ыында ажылдан турар септекчилери тракторлар септелгезиниң планын апрельдиң бирээге чедир доозарын хүлээнгевнер. Ынчаарга септээр илчирбелиг 42 тракторнуң 37-зи, дугуйлуг 35 тракторнуң үжеви ам белен. Ынчангаш трактор парыгын часы хову ажылдарынга бүрүү-биле белен кылып алыр дээш чарыш ыында калбарган.

ЧУРУКТА: септелге нормазын 130—150 хуу күүседип турар мурнакчы механизаторларның бирээзи Ю. Г. Яковлев.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЭГЕЛЭЭШКИННИ ДЕТКЭЭН

«Сельхозтехниканың» Тес-Хем салбырының ажыл-ишчилери госку бөш чыл планының тодарадыкчы дөртү чылында боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, СЭКП ТК-ның партиятa, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр күүсеннишкиннинг ажылдап турарлар. Салбыр 1974 чылдың январьда 25 муң рубльдиң продукциязын сайгарар планныг тургаш, ону 25,8 муң кылдыр күүсеткен. 12 трактор септээр планны 13; 7 трактор мотору септээрин 8 кылдыр боттандырган. Ол ышкаш автомобиль моторларының тракторларга база автомашиналарга белдирлер, агрегаттар септээринин планын күүсеткен.

Ындыг болза-даа, автомобильдер септээринин планы күүсеттинмейн барган. Оон чылдагааны түдел дээрге, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарының ажыл-агыйлары септедир машиналарын чогуур үеэнде чорудуп бербейн турарында. Автомашинадар септээри-биле белеткээн өрээл амгы үеде куруг турар. Септээр ужурдуг 6 машинадан түгле ийи машина ында келген.

—Тес-Хем салбырының септекчилериниң аразында чарыш калбарган. Дизель моторларны септээринде К. Бумбажайның удуртқан эвенозу эки ажылдап, чарышка типлекчи болуп турар. Үш кижилиг ол эвено тракторнуң 21 моторун септеп доосхан. Тракторларны чазарында база эптээринде К. Ланчатмаа, Т. Сарыглар олар мурнакчы ажылдап, улуг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар. Салбырның чолаачылар коллективиниң кыыман, шудургу ажылын демдеглээр херек. Оларны автомеханик П. Лошков удуртуп турар. Чолаачылар чүүк сөөртүлгезинин 57 муң тонна-километрни эртер планын 107 муң тонна-километр кылдыр күүсеткен, январьда 400 тонна чүүкту сөөртүр тургаш, 576 тоннаны сөөрткен. Чолаачылар В. Шумов, К. Макпан-оол олар январьда ийи айның планын күүсеткен.

Казах ССР-ниң, Белорус ССР-ниң болгаш Ростов областың колхозтарының, совхозтарының, «Сельхозтехника» каттыжышкыннарының механизаторларының көдээ ажылагый техниказының бедик бүдүрүкчүлүүн хандырар дээн эгелекчи чоруун «Сельхозтехниканың» Тес-Хем салбырының ажыл-ишчилери таныжып көргеш, техника септелгезинин темпизин дүргедедир, септелгениң шынарын экижидер тодаргай хемчеглерни алыр деп шиитпирлээн.

В. ЛЯХОВ,

Тес-Хемниң «Сельхозтехника» салбырының кол инженери.

ШАЛЫПЧЫ АЙ

«Найырал» совхозтуң экономиказының кол адыры — хой ажылы. Ынчангаш ажылагайның дирекциязы ынаар улуг кичээнгейин салып турар. Ол дээрге хойнуң баш санын өстүрери, оон хой орулганы алыры болур.

Амгы үеде совхозтуң хою тулук ооллан турар. Бо хүннерге чедир бүгү кодаларда 11500 чыгам хой төрөөн, ооң чаш төлүн барык долузу-биле камгалап ап, доруктурун турар. Улуг чедишкин! Ындыг көргүзүүлерни совхоз малдың чаш төлүн менди камгалап алыр талазы-биле февраль айдан эгелеп шалыпчы айын чарлааш, аңаа хамаарыштыр бүгү хемчеглерни ап чорудуп турарының ачызында чедип алган.

— Малчынларга дузалажыры-биле амга чедир 120 сакманщиктерни чоруткан. Олар кадарчыларның чымыштыгдаа, харысалгалыг-даа ижинге дээштиг дузаны чедирип берген — деп, совхоз директору эш Текеев биетиң корреспондентивис-биле беседазынга чугаалаан.—Шалыпчы айда бүгү мал төрүгүже чедир үргүлчүлээр. Ол үениң дургузунда бүгү күштү, организаакчы ажылды ынаар угландырар апаар бис. Ам бистиң Шаңчыда салбырысыста эң хой—6000 хой төрөөн. Оон ийи бригадазында зоотехниктиң болгаш мал эмчилериниң дежурныйлаашкының организастаан. Кодан бүрүзүн тускай эртемниглер хайгаарап турар. Оон ачызында малдың чемгерилгези эки, кадарчылар ажылынга ак-сеткилдиг, харысалгалыг болуп турар. Өске салбырларда байдал база эки. Малдың чаш төлүн эки кадагалап алырының талазы-биле хойжу бригадаларның аразында чарыштың түнелин февраль доосторга үндүрер бис.

О. ИРГИТ.

Чөвүлел хурал

ДОСААФ-тың область болгаш край комитеттериниң дарганларының Бүгү-россия чөвүлел хуралы февраль 26—27 хүннеринде болуп эрткен. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң негелделеринге дүүштүр ДОСААФ организацияларының кылын чоруткан ажылының түнелдериниң база сорулгаларының дугайында илеткелди ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-ның даргазы, Совет Эвилелиниң үш дакпыр Маадыры, Ужар үүлдүң маршалы А. И. Покрышкин кылган.

ДОСААФ-тың чон ортузунга шериг-патриоттуг, камгалалмассалыг ажылдарны улам ыңай экижидеринче, ниитилелдиң эге организацияларының ажыл-чорудулгазын идеп-кейжидеринче, Чепсектиг Күштерге специалистерни болгаш улус ажыл-агыйынга массалыг техниктиг мергежилдиң кадрларын белеткээриниң шынарын экижидеринче, спорттуң шериг-техниктиг хевирлерин хөгжүдеринче, ДОСААФ организацияларының материал-техниктиг базаларын быжыглаарынче улуг кичээнгейни ол хуралга угландырган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев аңаа чүве чугаалаан.

ТЫВА АССР-НИН МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ БОЛГАШ ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛДЕ

1973 ЧЫЛДА ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ БЕДИК КУЛЬТУРАЗЫНЫҢ АЖЫЛ-АГЫЙЫ, БРИГАДАЗЫ, ЗВЕНОЗУ ДЕП АТ ДЭЭШ РЕСПУБЛИКА КОНКУРУЗУНУҢ ТҮННЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

1973 чылда чер ажылының бедик культуразының ажыл-агыйы, бригадазы болгаш звенозу деп ат дээш республика конкурузунуң түннелдерин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел чугаалажын көргеш, республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары чер ажылының культуразын экижидер талазы-биле тодаргай ажылдарны чоруткаының демдеглээн. Оон түннелинде колхозларга болгаш совхозларга көдээ ажыл-агый культураларын тарын өстүрериниң агротехниказы бедээн, тарылганын хуусаларына, чаштырыышкынның нормаларына, хөрөүнүң болгаазыралдарына, тараларны ажаарына улуг кичээнгей салып турар апаргаан.

Үрезин өстүрер колхозтар, совхозтар, а ол ышкаш өскедаа чамдык ажыл-агыйлар тараа культураларының сорттуг үрезиннерин чажарын дыка көвүдеткен. Бедик шыңарлыг үрезиннерни 1972 чылга болаарга, эрткен чылын 20 муң гектарга хөйну тараан.

Конкурстуң түннелин үндүргеш, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел кайызы-даа 91 баллды алган Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозка, «Кызыл тараачын» болгаш «Ленинчи орук» совхозтарга «Чер ажылының бедик культуразының ажыл-агыйы» деп атты тыпсыр болгаш тус-тузунда II чергениң диплому-биле база «Москвич» автомашина-биле шаннаар деп шиитпирлээн.

Кайызы-даа 95 баллды алган Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң № 2 бригадазынга, «Коммунизмче орук» колхозтуң № 1 бригадазынга, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң № 2 бригадазынга, «Кызыл тараачын» совхозтуң № 2 бригадазынга болгаш «Саян» совхозтуң № 1 бригадазынга «Чер ажылының бедик культуразының бригадазы» деп атты тывыскан болгаш I чергениң дипломнарыбиле, «Урал» (М-66) деп мотоциклдер-биле шаннаан.

Кайызы-даа 93 баллды алган «Россия» совхозтуң ногаа звенозунга, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң картофель звенозунга «Чер ажылының бедик культуразының звенозу» деп атты тывыскан болгаш II чергениң дипломнары-биле база звенонуң мурнакчыларынга берзин дээш УАЧД-ге баар үш-үш путёвкалар-биле шаннаан.

Конкурстуң негелделерин бүрүн күүсеттээн болганындан ажыл-агыйларга болгаш звенолларга бирги черлерни тывыспаан.

Эвилелдешкен республикаларда

РСФСР

Картофель ажаап алыр ККМ-4 дээр чаа комбайнларны «Рязсельмаш» бүдүрүлге каттыжыышкыны калбаа-биле кылып үндүрүп эгелээн.

Ол бүдүрүлге черниң кол инженери П. Орловтуң чугаалап турары болза:

— Моон мурнундагы «Дружба» комбайн ийи одурутдан картофель кылып турган болза, бо чаа машина хары угда дөрт одурутнуң дүжүдүн ажаап алыры-биле оон ылгалып турар. Оон ап көөрге, оон бүдүрүкчүлүү ийи «Дружбага» деп ышкажыл. ККМ-4-түң картофель пазып, ажаар кезээ таарымчалыг кылдыныганыдан картофельди довурактан эки арыглап, аштаар шынарлыг.

Бо чылын картофельчилер ындыг ийи муң бедик бүдүрүкчүлүг машиналарны алыр.

УКРАИНА

Старокраматорскиниң Орджоникидзе аттыг машина кылыр заводу сайзырангай тургузуглуг он тонна деңзилиг улуг маскаңы кылып үндүрүп эгелээн. Ындыг механиктиг маска машина кезектерин изиг демирден дарганнап, кылыр болгаш автомобильдиң азы тракторнуң-даа өзөөн бүдүн демирден 5-ле секунда иштинде кыла шаап каар аргалыг. Оон соонда ону улуг-даа эвес хоюглап, кылган соонда белен болур.

Ол чаа херексел мурнунда ындыг агрегаттар ышкаш четпестер чок. Оон мурнунда ындыг маскалар дөжүге кээп дүжер мурнунда өрү-куду артык шимчээшкин кылып, эвээш эвес үени халас эрттирип турган. Конструкторлар ол четпес чорукту уэуткап шыдаан болгаш агаар чарыгдалы үштүң биринге эвээжээн.

КРАМАТОРСК.

БЕЛОРУССИЯ

«Беларусь» деп пианино чараш аян-шинчилиг апаргаан. Оларның хааржаан ам Италияга кылган тускай автоматтыг станоктар-биле кылып турар. Ол станоктар материалды тергиин эки кылдыр хоюглап, будуур аргалыг. Фабрикага ындыг станоктарны ажыглап эгелээн соонда, хол-биле кылыр ажыл чок болган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү улгаткан. Фабрика бо чылын эрткен чылдарынынга деңзээрге, оон ийи муң хөй пианинону кылып үндүрер.

Ол пианиноларны Барын Европаның дыка хөй концерт залдарындан болган бажыңнарындан дыпнап болур. Оларны Францияже, Испанияже, Голландияже, Норвегияже чорудып турар, а бо чылын Италияже бир-ле дугаарында чорудар деп турар.

МИНСК.

МОЛДАВИЯ

Молдавияның Рыбницк районунга эрге-дүрүм пропагандазының шалыпчы он хонуун эрттирген. Ону партия райкомунуң чанында тургускан эрге-дүрүм пропагандазының талазы-биле чөвүлел дээр хөй-ниитиниң чаа организациязының саналы-биле эрттирген.

Чөвүлелде административтиг органнарның ажылдакчылары, башкылар, журналистер, улусчу дружинниктер кирип турар.

Рыбницкиниң ол шалыпчы он хонуунуң киржикчилери мурнундагызы ышкаш лекция кылып, фильмнер көргүзери-биле кызыгаарлаттынмаан деп Молдавияның Юстиция министерствозунга баарга, СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан. Ол чөвүлел бүдүрүлгелериниң, колхозтарның удуртукчуларының, күүскомнарының, партия, профсоюлел, комсомол организацияларының ажылдакчыларының совет хоойлу-дүрүмнүң кол-кол айтырыгларының талазыбиле өөредилгезин база организастаан.

Республиканың оон-даа өске 28 көдээ районнарында партия райкомнарының пропаганда болгаш агитация кылдыстериниң чанында ындыг чөвүлелдерни база организастаан.

КИШИНЕВ.

(СЭТА-ның корр.).

Апрель 20 — Коммунистиг субботниктиң хүнү

28,6 МУҢ РУБЛЬДИ КИИРЕР

Бүгү делегейниң күш-ажылчы кижилериниң баштыңчызы болгаш башкызы Владимир Ильич Ленинниң төөгүтүнгеи хүнүнге алдар болдуруп, апрель 20-де Коммунистиг субботникти организастаар дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтериниң эгелекчи саналын Тыванын ажылчы чоннары, бүгү чуртта ышкаш, изин-биле деткин турар.

Субботникти организастаарыга тураскаатган митингилер найысылал Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелеринде, тудут, транспорт болгаш өскедаа организацияларында эртип турар. Кызылдың эт комбинадының коллективинге дүүн болган митинг политиктиг бедик көдүрүүшкүнүн байдалынга эрткен.

Мал согар цехтиң коллективи ол хүн пландан ажыр 16 тонна этти бүдүрер, колбаса цехиниң ажылдакчылары 2 тонна колбасаны пландан артыкка кылыр, үс кылыр цехтен 400 кг бедик сорттуг үстер кирер. Комбинаттың тудугжулары 150 рубльди ажылдап бээр болган.

Комбинаттан ол хүн ниитизи-биле 28,6 муң рубльдаң продукциязын субботниктиң фондузунга ажылдап бээр деп хүлээлгени хуралдың киржикчилери алган.

С. КОНСТАНТИНОВ.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ АЛГАН

В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 104 чыл оюнга алдар кылдыр апрель 20-де Коммунистиг субботник эрттирер деп Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелекчи саналдарын бистиң республиканың күш-ажылчы коллективтери деткээн.

Коммунистиг субботник эрттирер дугайында саналды найысылалга эң баштай Кызылсадыг коллективинин ажылдакчылары изин-биле деткээн. Аңаа болган митингиге партия эге организациязының секретары Д. С. Чистаев чүве чугаалааш, мынча дээн:

— Пролетариаттың улуг баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүн күш-ажылчы байыр-биле демдеглээри совет кижилериниң чаагай чаңчылы апаргаан. Ынчангаш бистиң хөй кижилиг коллектививис москвачыларның саналын деткип, апрель 20-де коммунистиг субботникке чаңгыс кижи дег үнер дээринге чигаанг турбас.

Дараазында сөс алган № 41 садыг бүдүрүлгезинин улуг садыгжызы Т. Кыргыс, № 12 садыг бүдүрүлгезинин директору Б. Степанчук, Кызыл-садыгның садыг кылдызының товароведи Г. Тонких олар чүве чугаалааш, коммунистиг субботник дугайында москвачыларның саналы дыңналып кээри-биле, ону коллективтер улуу-биле чүүлүгүнүп уткаан болгаш ол хүн чүүү кылырыл, аңаа белеткелди канчаар чорударын төлевилеп турар дээрзин дыңнатканнар.

Кызыл-садыгның коллективи ол хүн ажылдааш, беш чылдың фондузунга 600 рубльди шилчилер.

(Бистиң корр.).

КҮҮСКОМ ДАРГАЛАРЫНЫҢ СЕМИНАРЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели Кызыл хоорай болгаш районнар Советтериниң күүскомнарының даргаларының семинарын чылдырган.

Семинарның киржикчилеринге республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, партия обкомунуң болгаш Күрпланның, чамдык министерстволарның, эргелелдериниң харысалгалыг ажылдакчылары лекцияларны номчаан. Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында ССРЭ Хоойлузунга холбаштыр Советтериниң организас-массалыг ажылын улам ыңай сайзырангайжыдары, Тыванын үлетпүр болгаш экономиктиг районнарының хөгжүдезиниң кол угланыышкынары, тоску беш чылда республиканын улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге чер-чер Советтериниң ролю, кадрларны шилип, таарыштыр тургузар болгаш кижизидериниң ленинчи принциптери, Советтериниң саң-хөөзү, хоорайларны база чурттакчылыг суурларны төлевилеп, тудары болгаш делегей байдалының дугайында лекцияларны олар улуг сонуургал-биле дыңнаан. Кызыл хооркүүскомунуң ажылының дуржулгазы-биле таныжылга болган.

Семинар Красноярск хоорайга уламчылаар. Семинарның киржикчилери Красноярскиже ужудуп чорупканнар. Олар аңаа Красноярск крайның Киров район, Березов суур Советтериниң ажылы-биле таныжып, Советтер ажылынга хамаарышкан ажыктыг хөй үүлдерни билип алырлар.

Ш. КАНДАН.

Социалистиг чарыш—чогаадыкчы

идепкейниң үндезини

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫН БЫЖЫГЛАВЫШААН

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыы база көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Бүтүн-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаалы көдээ ажыл-ишчилериң чорудар ажылының дайынчы программазы апарган. Бо төөгүлүг документилерде айыткан сорулгаларны чедиишкинниг күүседир сорулга-биле Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери эвээш чарыгдалдарны үндүрүп турган хөй, эки шынарлыг продукцияны Төрээн чуртка бээрин шиитпирлээш, амгы үеде күженишкинниг ажылдап турар.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында совхозтуң мурнунда сорулга улут: 550 тонна эттиг, 2250 тонна сүттү, 37 тонна дүктү садар болгаш гектардан-на 11,5 центнер тараанны өстүргеш, 8000 тоннаны күрүне шыгжамырынче киирер. Бир гектар черден 95 центнер картофельди, 135 центнер ногаа аймаан өстүрүп, ажаар. Ол ышкаш инектен-не 2580 кг сүттү, бир хойдан 3,1 кг дүктү, төрүүр үүс баш малдан 92 хураганы, 85 бызаанны камгалап алыры көрдүнген.

Совхозтуң дирекциязы, ында партком, ажылчын комитеди болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары ажыл-ишчилерни күш-ажылчы чедиишкиннерже мобилизастаар, оларның инициативазын көдүрер талазы-биле эвээш эвес хемчегларни эрткен чылын ап чоруткан. Шиитпирлиг үшкү чылдың даалгаларын ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты организастаарынче кичээнгейни күштелдирген. Чарышка ажыл-агыйның бүгү-ле адырларында ажыл-ишчилер хаара туттунган. Салбырлар, фермалар, бригадалар аразында болгаш тус-тус мергежил аайы-биле чарышка хөй-хөй мурнакчылар илерээн. Эрткен чылын № 1 салбырдан аңгыда Кара-Булун сүт-бараан фермазы бир инектен 3268 кг сүт саггаш, хүлээлгезин ажыр күүседкен. № 2 хову бригадазы гектардан-на 12,5 центнер тараанны өстүргеш, бүрүн ажаап алган болгаш күскү чер аңдарылгазын эки шынарлыг чоруткан. Бо мурнакчы коллективтер совхозтуң дирекциязының, парткомунуң, ажылчын комитединиң шилчиир Кызыл туктарын чаалап алган болгаш акша шаңналын база алганнар.

Тус-тус мергежил аайы-биле социалистиг чарыштың типлекчилери: саанчы З. Реодько бир инектен 3840 кг сүттү саггаш, 'хевис-биле, төрүүр 100 хойдан-на 108 хураганны алган С-О. Ооржак, бир инекке онааштыр хөй немелде дезинии алган инек кадарчызы Д. Ооржак олар телевизорлар-биле, чолаачы А. Давыдов магнитофон-биле, мурнакчы механизатор В. Чувашов «Восход» деп мотоцикл-биле шаңнатканнар. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының типлекчилери 6 малчын, 6 механизатор чазактың шаңналдары — орден-хавыаалар-биле шаңнатканнар.

Эрткен чылдың чедиишкиннерин быжыглап, арга-дуржулганы ажыглап турган, тодарадыкчы чылдың даалгаларын ажыр күүседир дээш шудургу ажыл-херектер декабрь айда-ла эгелээн. СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга сорук кирген көдээ ишчилер боттарының аргаларын, курлавырларын база катап санап көргеш, эде көрдүнген чаа социалистиг хүлээлгени алганнар.

Бо чылдың социалистиг чарыжында чаа түүлдер база бар. Мал ажылдакчыларының чарыжының типлекчилерин 100 балл (сан) система-биле тодарадыры көрдүнген. Ында иниттинің малын рационбиле шын чемгерери, кажаа-хорааның байдалындан эгелээш, малчыннарның амыдырал-чуртталгазы, оларның оран-бажыңының арыг-шевери, уругларының өөредилгезинге чедир негелделер кирген.

Чарыштың чоруп турарын түүнеп көөру-биле партком кежигүннери тускай үүшкүннерни кылып турар. Оон составында хөрээженнер чөвүлелиниң кежигүнү, мал болгаш кижи эмчилери доктаамал киржип турарлар. Көрүлденин түүнелинде үүс санны алган малчын социалистиг чарыштың типлекчизи болур.

Эрткен йи айларның дургузында хөй кадарчылары С-О. Ооржак, Д. Ховалыг, К. Монгуш олар чарыштың шуудту негелделеринге хөй саннарны ап, бедик көргүзүгну чедип алгаш, вымпел болгаш өртектиг шаңналды алганнар. Бо чылын чарыштың көргүзүглерин чедир күүседип турар мурнакчыларның саны ай санында-ла көвүдеп турар. Чүгле январь айның түүнели-биле алырга 18 саанчы, 12 инек кадарчызы, 9 бызаа ажаакчызы чарыштың негелделерин эки күүсеткеш, шаңналды алганнар. Чарышты ынчаар 'организастаарга элээн дээштиг бооп турар.

Малчыннар кышкы ыштын чымыжын шудургу чорудуп турары-биле бо чылын бир инектен сагган сүт, немелде дезии эрткен чылдыындан хөй болуп турар. Февральдың эгезинге чедир совхоз бирги кварталдың продукция бүдүрүп үндүрериниң планын — сүттү 42,8 хуу, эттги 36,9 хуу күүсеткен.

Совхозтуң Доора-Хадын болгаш Алаак сүт-бараан фермалары мурнунда чылдарда чарышка көргүзүг талазы-биле үргүлчү ортумак деп санадыш турган. Эрткен чылдың төнчүзүнден эгелеп бо фермалар боттарының ажыл-чорудулгазын чоорту экижидип турар апарган. Ылаңгыя декабрь айның чарыжының түүнелинде олар эки көргүзүглүг болганнар. Доора-Хадынның сүт-бараан фермазы сүт саалдазын дыка көвүдеткен. Чаш бызааның хонукта немелде дезиизи 119,2 гр болган. Ында аныяк саанчы комсомолчу Зоя Монгуш, эрткен чылын бир инектен 3 500 кг сүттү саар турган, 3 800 кг сүттү саггаан. Алаак сүт-бараан фермазының коллективи сүт саалдазын база көвүдеткен. Чаш бызаанын хонукта немелде дезизи база-ла бедик болган. Бо ийи ферма декабрь айның чарыжында бирги, ийиги черни үлешкиннер. А январь айда Доора-Хадың сүт-бараан фермазының коллективи сүт саалдазының ай планын ажыр күүсеткеш, совхоз дирекциязының, парткомунуң болгаш ажылчын комитединиң шилчиир Кызыл туғун чаалап алгаш, акша шаңналынга база четкеннер. Оларга алдар кылдыр совхоз төвүнге «Күш-ажылчы алдарның» тугун кедүрген.

Амгы үеде совхозтуң механизаторлары көдээ ажылагый техниказының септелгезин доозар чыгай берген. Ында калбарган чарыштың түүнелинде 10 хонуктан үндүрүп турар. Бо хүннерде 96 тракторнуң 76-зы, 94 сеялка болгаш шупту илиирлер септеттинген. Трактористер В. Сүлдүм, И. Баргундосов септелгеде хүн нормаларын 140—150 хуу, күүседип, чарыштың типлекчилерин болган. Цехтер аразында шилчиир вымпелди токарьлар цеги чаалап алган. Мурнакчы токарьлар Н. Тимков, Д. Волобуев олар септекчилерниң чагыгларын чогуур үезинде, эки шынарлыг күүседип турарлар. МТМ-де партия эге организациязының секретары П. Усков механизаторларның мергежилин бедидериниң өөредилгезин багай эвес организастаан. Ында өөредилге айда ийи катап, суббота хүнүнде эртип турар. Оларның мергежилин бедидериндe аңгыда, экономиктиг билиин бедидер хемчегларни база ап турар.

Партком ажыл-ишчилерниң ортузунга политмассалыг болгаш организастыг ажылдың хемчегларын чорударда, хөй-ниити организацияларынга даяныш, ажылды план өзугаар чорудуп, оон күүселдезинин хыналдазынга коммунистерни идепкейлиг киириштирип турар. Амгы үеде фермаларда, салбырларда, агитаторлар болгаш политинформаторлар быжыглаттынган. Олар график өзугаар лекция, беседаларны чорудуп, социалистиг чарыштың түүнелин үндүрүп, көскү-агитацияның шимелде-дерилгезин чаартып доосканнар. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң бадылааны 1974 чылдың социалистиг чарыжының негелделерин күүседир дээш совхозтуң парткому болгаш ажылчын комитеди ажыл-ишчилер ортузунга партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылды улам күштелдирип турар. Маңаа хамыктың мурнунда ажыл-ишчи бүрүзү чарышка бедик түүнелди чедип алырыга таарымчалыг байдалды тургузаар, чарыштың дээштинн бедидер, типлекчилерге холбаштыр материалдыг база моральдыг шаңнал-макталды чөп ажыглаар талазы-биле шудургу ажылдарны чорудар ужурлуг бис.

В. ДАНДАР,
ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта партком секретары.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

КОНТРОЛЬДУ КҮШТЕЛДИРЕР

Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында ССРЭ Хоойлузунга дүүштүр соңгукчуларның чагыгларының күүселдезин Улуг-Хем районнуң чер-чер Советтеринде боттандырып турарының дугайын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле Улуг-Хем райкүүскомнуң даргазы Д. С. Кууларның илеткелин аңаа дыннааш, районнуң чер-чер Советтери чамдык ажылды кылганын демдеглээн.

Соңгукчуларның чагыгларын Советтерниң сессияларынга чугаалажып, оларны боттандырарының хемчегларын ажылдап кылган. Күүседири-биле хүлээп алган 232 чагыгның 169-зу күүсеттинген.

Депутаттарга соңгукчуларның чагыгларын өзугаар Шагаан-Арыгның № 1 школазының үшкү корпузунга одалга системазын кылган. Баян-Кол, Ийи-Тал суурларда ясли-садтарны, Арыскан, Алдыы-Шынаа суурларда чунар-бажыңнарны ажыткан. Ак-Туруг суурда медицина ажылдакчыларынга чуртталга бажынын ажыглалга киирген. Жданов аттыг совхозта шаңны, хойнуң, чаш хураганнарның чылыг кажааларын тудуп турар. Телевизияның радиореле шугумунуң тудуунуң дугайында айтырыг шиитпирлеттинген.

Ынчалза-даа районнуң кедээ Советтериниң хөй кезии чагыгларның үчёдүн болгаш оларны түүнеп тургузарын ой-шаанда кылбайн, бүгүдеге көскү кылдыр чарлаарын четпес чоруткан. Чагыглар күүселдезин организастаарынга райкүүскомнуң килдистери, Советтернин чамдык доктаамал комиссиялары, депутаттары четпес киришкен. Ылаңгыя «Улуг-Хая» совхозка ажылчыннарның чуртталга бажыңнарын тудар болгаш септеәр, Ийи-Тал, Арыг-Бажы суурларның чанында Улуг-Хем эринге чалдар тургузар дугайында болгаш өске-даа чамдык чагыглар күүселтеттинмейн турар.

Районнуң чер-чер Советтериниң күүскомнарының чагыглар күүселдезинин талазы-биле ажылынын кошкак болуп турарынче райкүүскомнуң (даргазы Д. С. Кууларның) кичээнгейин республиканың Дээди Совединиң Президиуму угландырган. Ол четпестерни чайладырын, күүседири-биле хүлээп алган бүгү чагыгларны боттандырарының хемчегларын алырын райкүүскомга даасканы.

ДОКТААЛДЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИН ХАНДЫРАР

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарын болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чаңдыысының республикада күүселдезиниң талазы-биле айтырыгны база ол хуралга чугаалашкан. Партияның болгаш чазактың үстүнде доктаалдары республиканың Советтериниң, административтиг органнарның, хөй-ниити организацияларының чамдык черлеринде арагалаар болгаш корум-чурум үрээр фактыларны чайладыр дээш ажылын идепкейжиткен.

Моон-биле кады чамдык Советтернин, административтиг органнарның, бүдүрүлгелериниң, албан-организацияларның ажылында четпестериниң барын Дээди Советтиң Президиуму демдеглээн. Арагалаашкын-биле демисел талазы-биле чер-чер Советтериниң күүскомнарының чанында бо ажылче хөй-ниитини четпес хаара туудуп турар. Арагалаашкынның болгаш оон уржуундан ажыл шагы үзер, корум-чурум үрээр, кемниг херек үүлгедир чоруктарны чайладыр талазыбиле бүдүрүлгелериниң, албан-организацияларның удуртукчуларының харыысалгазын бедидер ажыл кошкак. Арагалаашкынның уламындан ажыл шагы үзер, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр таварылгалар дыка хөй бүдүрүлгелерде, тудугларда кызырылбайн турар.

Садыг министерствозу, Респотребсоюзтуң баштаар чери, Курсадыг инспекциязының эргелери арага аймаан садарының чурумун чер-черге сагыырын четпес хандырган. Административтиг болгаш кадык камгалал органнарының, ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң бо угланышкында ажылында четпестерни Дээди Советтин Президиуму тодаргай сайгарып көрген.

Партияның болгаш чазактың үстүнде айтыышкынарын күүседир талазы-биле ажылда четпестерже республиканың Иштики херектер, Юстиция, Кадык камгалал болгаш Садыг министерстволарының кичээнгейин Президиум угландырып, ону чайладырының сорулгаларын айыткан доктаалды хүлээп алган.

Найысылалда тудугжуларның Борис Белков баштаан коммунистиг бригадазы үени мурнап, ам бо чылдың майның үлүүнде ажылдап турар. Пландан ажыр хөй муң кубометр туйбуну салган, бетонну куткан. Арматура болгаш өске-даа тудуг материалдарының талазы-биле камналга чедип алдынган. Ол бүгү дээрге бригаданың кежигүннериниң мергежилиниң бедээни-биле чедип алдынган.

ЧУРУКТА: бригаданың эң мурнакчылары В. Ильин, Ю. Чащухин, Ф. Лихотуузов олар ажыл үезинде.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ — БЕШ ЧЫЛГА

СЭКП Төп Комитединиң чүүлдүгзүнүн деткээни Казахстанның, Белоруссияның болгаш Ростов областың механизаторларының эгелээшкинин өзугаар көдээ ажыл-агый техниказын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары дээш социалистиг чарыш чуртта улам-на калбарын турар. ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязының, болгаш «Союзсельхозтехниканың» Бүгү-эвилел каттыжышкынының база көдээ ажыл-агый белеткелдер ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының профэвилелиниң Төп Комитединиң Президиумунуң чоокта чаа болган каттышкан хуралынга үстүнде айыттынган социалистиг чарыш-биле холбаштыр көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының мурнунда турун турар сорулгаларының дугайын тодаргайы-биле чугаалажып көрген.

Ажыл-агыйларга, бүдүрүлге болгаш организация черлеринге чарыштың эгелекчилериниң саналдарын калбаа-биле чугаалажып көргеш, техниканы ажыглаарын үндезини-биле экижидиринче угланган боттуг хемчеглерин ажылдап кылырын айыткан доктаалды ол хуралдан хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу Россия Федерациязының колхозтарының болгаш совхозтарының бойдуста чайгаар тургустунган мал одар-белчиирин экижидер талазы-биле хемчеглерни база чугаалажып көрген.

Республикада чайгаар тургустунган сиген шөлдери болгаш кадат черлери 86 миллион гектар ажыг черде чаптылган, ынчангаш ол бүгү черни шыны-биле ажыглаар болза, долу үнелиг, чиик өртектиг мал чемнерин оон белеткеп ап болурун коллегияга демдеглээн.

Чайгаар тургустунган шыкшынааларны экижидер, хөй оът-сиген ап болур сиген болгаш одар шөлдерин тургузаар талазы-биле ажылды шалыпкыны-биле калбартыры — соңгаарладып болбас сорулга бооп турар. Бо талазы-биле ажылды Оренбург, Ростов, Пенза, Ленинград областарның, Алтай крайның, Татар АССР-ниң ажыл-агыйларында эки организастап чорудуп турар. Ындыг-даа болза, ниитиан-биле алырга, дыка хөй районнарда сиген болгаш одар-белчиир шөлдериниң продуктулуу эвээш, шаңнынчаан мал ажылының хереглелин хандырып шыдавайн турар. Саналонал берип, чүве чугаалаанар, ол бүгүнүн чылдагаанарын айтып турганнар.

РСФСР-ниң ажыл-агыйларының шык-шынаа черлерин чаартып, эде тургузарының аргаларын айыткан доктаалды коллегия хүлээп алган.

Ол ышкаш «Союзсортсеменовощтун» Бүгү-эвилел каттыжышкынының системазын сайзыраңгайжыдып, быжыглаар дугайында айтырыгны коллегия база көрген.

(СЭТА-ның корр.).

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

АДА-ИЕ ШКОЛАГА

Чоннуң күжү-биле школага чыл бүрү оттулар ыяш белетиэр чорук бисте чаңчыл апарган.

Арыг-Бажы суурнуң чурттакчыларының, ында ада-иениң бир хүн ажылы организастыг болгаш эки түүнелдиг болган. Школаның келир өөредилге чылынга 85 кубометр ыяшты белетиэн, оон 30 кубометрни школа чанында эккеп дүжүрген.

О. Тавва.

* * *

КЫШТАГЛАРЖЕ

Жданов аттыг совхозтуң малы 58 иезек черде хүр кыштаглап турар. Бо чугула ажылга механизаторлар идепкейлиг киржип турар.

Чыл эгезинден бээр кыштагларже ниитизи-биле 847 тонна сиген, 180 тонна хоолулуг чем, 400 тонна концентрат, 70 тонна дус чедиртинген, малчыннарга 173 кубометр одаар ыяшты өөрткен. Бо ажылга Б. Начын-оол, С. Дүмбараа, А. Седен-оол база өскелердаа эки киришкен.

Д. Шулуу.

* * *

ЧАҢГЫС ХҮНДЕ

«Мурнакчы» колхозтуң төвү Шуй суурнуң чурттакчылары шеф ажылынга кончуг идепкейлиг чоп. Малчыннарга дузалаар, ниитиге ажыктыг өске-даа үүле-херек бүдүреринге организастыг.

Февральда бир воскресниикке чүс ажыг кижи киришкен. Шефчилер ол хүн Шуй ортумак школага база ында кадыкшылга школазынга ниитизи-биле 136 кубометр одалга ыяжын белетиеп берген.

К. Семис-оол.

* * *

ТҮҢНЕЛИ ЭКИ

Кыштагларга мал чеминиң курлавырын тургузар сорулга-биле «Улуг-Хая» совхоз субботник организастаан. Аңаа хөй саннык кижи, 20 ажыг автомашина, 30 хире трактор киришкен.

Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазынга база шээр малдың чамдык кыштагларынга ниитизи-биле 60 тонна сигенни ол хүн чедирген.

Т. Ондар.

* * *

ЧЕТТИРГЕНИН ИЛЕРЕТКЕН

Кара-Хаак школазының башкылар коллективи, үстүкү класстарның өөренирчилери төрээн совхозунуң малчыннарынга барып дузалажыры чаңчыл апарган. С. Салчактың кыштаанга чоокта болган ажыл эки организастыг зрткен.

Шефчилер 850 хой кирер нажаанын иштин коптарып арыглаан. Хоюнуң амгы хүр байдалын, социалистиг хүлээлгезин чугаалааш, малчын шефчилерге өөрүп-четтиргенин илереткен.

З. Бүруней.

Республиканың хөрээженнер чөвүлелдеринде

ШУДУРГУ АЖЫЛ—ЭКИ ТҮҢНЕЛДИ БЭЭР

Шиитпирлиг үшкү чылда Улуг-Хем районунуң хөрээженнер чөвүлелдери бүдүрүлгелерде болгаш көдээ ажылагыйда ажылдап турар хөрээженнериниң күжүн планныг даалгаларны, хүлээлгелерни күүседиринче мөөнеп, организас-массалыг хемчеглерни күштелдирген. Ол ышкаш районнуң хөрээженнер чөвүлелдериниң аразында эң эки ажылдыг чөвүлел дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Районда онаашкан ажылажынге кызымаккай, хөй-ниитиниң ажыл-хөрээнге идепкейлиг хөрээженнериниң саны чыл бүрүде өзүп турар. Ч. Соскармаа, Д. Сат, Ш. Эник-кыс, Ш. Парынмаа, С. Кара-Уруг, Т. Борбак, С. Көк-кат дээш өске-даа малчыннар 100 хойдан 95—125 чедир анай, хураганны камгалап алганнар. Оларның ады чүгле районда эвес, а республиканда сураглыг апарган. «Х Улуг хурал» колхозтуң малчыны Соднам Кара-Уруг 100 хойдан 115 хураганны өстүрген. Бо бөдүүн ишчиниң өг-бүлези үлегерлиг амыдырал-чуртталганы чедип алган дээш аңаа «Эң эки культурлуг чуртталгалыг малчын өг-бүле» —деп вымпелди тывыскан. Бо дээрге чүгле эки ажылдаарының эвес, амыдырал-чурттаганың культуразын бедидеринге чүткүлдүг ажылдың херечизи-дир. Ындыг ажыл, амыдыралдыг өг-бүлелер районда эвээш эвес. Сөөлгү чылдарда чазактың орден хавыаалары-биле 291 хөрээжен ишчилер шаңнатканнар.

Арыг-Бажында, Эйлиг-Хемде, Көк-Чыраада, Арыг-Үзүүнде, Хайыраканда, Чаа-Хөлде болгаш өске черлерде хөрээженнер чөвүлелдери боттарының ажыл-чорудулгазын доктаамал экижидип, бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниитиниң ажыл-хөрээнге дээштиг салдарны чедирип турар.

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыг-Үзүүнде хөрээженнер чөвүлели (даргазы В. Маспык) районда эң улуг чөвүлелдериниң бирээзи. Ында совхозтуң янзы-бүрү ажылагый адырларында 740 ажыг хөрээженнер хаара туттунган. 19 агитквартиралар культура-массалыг ажылдың төвү болу берген. Аныяктарның кежээки школазында 68 аныяк кыстар доктаамал өөренип турар. Эң эки ажылдыг чөвүлел дээш чарыштың негелделерин Арыг-Үзүүнүң чөвүлели чедиишкинниг күүсеткеш, бирги черни чаалап алган. Чөвүлел СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң шилчиир вымпели-биле шаңнаткан.

«Улуг-Хая» совхозта Көк-Чыраанның чөвүлели хөрээженнериниң бүдүрүлгеге киржилгезинче улуг кичээнгейни салып турарындан ында хөрээженнериниң хөй нуруузу совхозтуң ногаа бригадазында ажылдап, чыл санында багай эвес түүнелдерни чедип ап келгеннер. Ынчангаш совхозтуң ногаажылары республика чарыжынга ийиги черни ап, акша шаңналынга четкеннер.

Мында хөрээженнер ортузунга ажыл база багай эвес тургустунган. Ол-ла совхозтуң Арыг-Бажында чөвүлел эрткен чылын тематиктиг 9 кежээни эрттирген. Арыг-Бажының сүт-бараан фермазының саанчылары күрүнеге сүт садарының планын эрткен чылдың октябрь 25-те күүседипкен. Фермада тускай ясли база бар. Ында «Шагар ары» деп шоодуглуг хана солуну үндүрүп, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун үрээр чоруктар-биле демисел база багай эвес тургустунган. Үстүнде адаттынган ийи чөвүлел район чарыжынга эки түүнелдиг болган.

Районда хөрээженнер чөвүлелдери мал ажылында турар ишчилериниң амыдырал-чуртталгазынга таарымчалыг байдалды тургузаарынче болгаш көдээ ишчилериниң ниити культурлуг деңнелин бедидеринче угланган хемчеглерни доктаамал чорудуп турар. Хойжу бригадалар төптеринге, сүт-бараан фермаларынга өгнү болгаш бажыңнарны чуртталгага таарыштыр дерин, каастаарының дугайында семинарларны эрттирген. Ылаңгыя Чаа-Хөлдүң, Хайыраканның, Ак-Талдың хөрээженнер чөвүлелдери семинарга бүрүн, чараш кылдыр дерин кылган чаа өглерни көргүскени солун болган.

Ус-шеверлериниң уран холубиле дериттинген он чаа өглерни шиитпирлиг чылдың социалистиг чарыжының типлекчилеринге байырлалдыг өзү-биле белекке биргилээн. Мурнакчы малчыннар Ч. Соскармаа, Ш. Парынмаа, Т. Борбак олар болгаш өскелер-даа ындыг чаа өглерни алган.

Эрткен чылын районнуң хөрээженнер чөвүлелдериниң инициативазы-биле 153 малчыннар бажыңнарының чайгы септелгезин кылган, 73 хой кажааларын арыглап аштаан болгаш 450 тонна сигенни белеткээн, 400 ажыг сакманщиктер хойжуларга дузалажыры-биле үнген. Чөвүлелдер хөй-хөй концерттерни, лекция, беседаларны организастап турар.

Эки ажылдыг чөвүлелдер-биле чергелештир оларның чамдыктары, ылаңгыя чайгы үеде хөрээженнер ортузунга организас-массалыг ажылды кошкак чоруткан. Ындыгларга Алдыы-Шынаада, Кара-Талда, Шаңчыда, чөвүлелдерни хамаарыштырып болур.

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыын районнуң хөрээженнер чөвүлелдери боттарының ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдуруп, беш чылдың тодарадыкчы чылының планын чедиишкиниг күүседириге идепкейлиг киржирин кол чугула сорулга кылдыр салган. Ынчангаш чөвүлелдер даргаларының болгаш активтин чоокта чаа болган хуралынга район чарыжын база катап чорударын шиитпирлээн. Сорулга чүл дизе, ол чарыштың негелделерин күүседири дээш чүткүлдүг ажылдаары болур-дур.

Д. ОНДАР,
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

ИДЕПКЕЙ БЕДЭЭН

«Тыва кобальт» комбинаттың бүдүрүлгелеринде болгаш Хову-Аксы суурнуң албан организация черлеринде ажыл-ишчи хөрээженнер бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржин турар. Оларның чамдыктары бүдүрүлгечинарын мергежилди шиитээдип алганнар. Оларга гидрометаллургия цехинде аппаратчиктер В. С. Түмен-Хөөнү, Р. М. Екимованы, шуткулга-механиктиг цехте компрессор машинизи А. И. Екушеваны болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Ол ышкаш башкылар Д. А. Кимова, Ч. Т. Чылбак, О. О. Ховалыг олар боттарының эрес-шудургу ажыл-хөрээ-биле чоннуң хүндүткелин чаалап ап турар.

Хову-Аксының хөрээженнер следунга бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг хөрээженнериниң аттарын чоргаарал-биле адаан. Аңаа хөрээжен ишчилериниң даарап кылганы уран-шевер ажылдарының болгаш аъш-чемниниң делгелгезин база организастаан. Тыва тоннуң кончуг чараш кылдыр даарап кылганы дээш садыг ажылдакчызы Й. Матвеевага I чергениң, аргаан бөрттер база аржыылдар, кофталар болгаш өске-даа бөлүк ажылдарны киирген электрик Т. Чернухинага II чергениң шаңналын тывыскан. Суурда ясли-садикте ажылдап турар хөрээженнер бөлүү ол делгелгелерге идепкейлиг киришкен.

Ол ышкаш аңаа бо суурда амыдырал хандырылга комбинадының даарап кылган чаа хептериниң хевирлерин база аңаа көргүзүп делгээн.

О. КОРОДА.

АГИТКВАРТИРАЛАР ДАМЧЫШТЫР

«Шекпээр» совхозтуң Аяңгаты салбырында хөрээженнер ортузунга ажыл багай эвес организастаттынган. Суурда хөрээженнер чөвүлели политмассалыг болгаш кижизидикчи ажылды агитквартиралар дамчыштыр чорудуп келген. Оларның шуптузунда политинформаторларны быжыглаан. В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренир тускай бөлүм ажылдап турар. Оон аңгыда даарапылганың, чечек өстүрериниң, амданныг чемнер кылырының бөлүмнери ажылдап турар.

Агитквартиралар аразында чарыштың түүнелдерин өй-өйде үндүрүп келген. Чамдыкта кандыг-бир үүлге холбаштыр конкурсту чорудуп турар. Чижээ, бо чылдың бүдүүзүнде эрттирген конкурска пенсионер Монгуш Орзанмаа Чадамбаевна типлекчи болган. Ол хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар, оон ургуларының өөредилгези база эки.

Агитквартиралар аайы-биле 119 рубльди чыгаан, Тайбың фондузунче шилчиткен. «Аян», «Хаяа», «Херел» аттыг агитквартираларның ажылы эки тургустунган. «Аян» агитквартирада хамааржып турар хөрээженнер малчынварже ийи удаа шефтэшкинни организастаан. Мында чаа төрүттүнген ургага белек тыпсыры чаңчыл апарган. Ол ышкаш чуртталга бажыңнарының арыг-шевер культурлуг байдалын доктаамал хынап турар. Оон аңгыда арагалаар, хөй-ниитиниң сагылга-чурумун үрээр кижилерни агитквартира хуралынга тургузуп чугаалашкаш, оларның четпестерин эдеринге дээштиг салдарны чедирип турар.

Улус өөредилгезиниң шугумунга 32 чыл хире ажылдап келген хоочун башкы Куулар Санчаевна Хорбин бо агитквартираның ажылын мергежилдиг башкарып, ылаңгыя уруглар кижизидилгезинин айтырыгларынче улут кичээнгейни салып келген. Өөреникчилериниң тус-тус эртемнерге алган демдээн агитквартираның тускай булуңунда аскан, кошкак өөредилгелиг уругларның аданелери-биле доктаамал харылзааны тудуп, оларга эргежок чугула сүмелерни берип турар.

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

БОТ-ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИДЕР

Улуг-Хем районуун «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчулары каш хонук бурунгаар болган отчёттуг хуралынга эрткен шиитпирлиг чылда кылып чоруткан ажылын чугаалашкан. Отчёттуг үениң дургузунда кылдыган ажылдың дугайында илеткелди колхоз баштаар черииниң даргазы М. Ч. Шогжал кылган.

Колхоз даргазы илеткелин доозуптарга зал кезек ыржым турган. Харын-даа кижилерниң ында-мында улуг тынгылааны дыңналгылаар, колхозчулар «таан-даа, чедиишкиннеривис ол-ла бе кай?» дээнзиг бот-боттарынче көрүшкүлээн. «Ат болган чүве-дир оң, күжүр чонум. Бо хүнден эгелеп боданып, кыспас болза, ажыл-агыйыыс сандараар дей берген-дир»—деп, бир улгады берген колхозчу сагыжы дёстүнмейн чугаалады. Колхозчуларны чүү бодандырыпканыл? Ам аңаа доктаалыңар.

Колхоз эрткен чылын чүгле сүт бүдүрериниң болгаш ону күргүнеге садарының планын күүсеткен. Саанчылар Т. Болдук, М. Анчимаа, М. Үйнук, В. Суунак, Б. Сарыг-оол, А. Шойнуу, Ш. Чанчыңмаа, М. Кек олар алган хүлээлелерин күүсеткеннер. Ол ышкаш хойжулар А. Содунам, Ч. Чигжит-оол, Б. Доржан олар үс хойга онаштыр 115 чедир хураганны ап, мурнакчыларның одуруунда киргеннер.

Колхозтуң экономикаазының кол үндезини — мал ажылы. Малдың баш санын өстүрер болгаш оон продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле эрткен чылгы көргүзүглер дыка кудуку деңнелде. Колхоз 1972 чылда төрүүр үс хойдан 72 хураган алган болза, эрткен чылын чүгле 56 хураган алган. Харын-даа чамдык хойжулар Ч. Аракчаа, С. Кызыл-оол, С. Балчыр-оол олар үс башка онаштыр чүгле 17—25 хураган алган. Малдың чаш төлүн менди камгалап алыры мындыг кудуку деңнелде турда, оон баш санының өзери берге дээрзи билдингир. Ол ышкаш чүгле эрткен чылын 4900 баш мал ажыы-бүрү чылдагаанар-биле хораан. Оон уламыдан мал ажылындан каража 186 мүн рубль түнүг болуп турар. Бо акша-биле колхоз «ГАЗ-51» деп маркалыг 71 автомашинаны, «Белорусь» деп 60 тракторну садып ап болур турган. 1972 чылда колхоз бир хойдан 2,2 килограмм дүк кыргып алган, а эрткен чылын ол көргүзүг чүгле 1,8 килограмм болган. Күргүнеге саткан дүктүң 90 хуузу куду шынарлыг боон турар. № 3 хойжу бригаданың хойжулары Сандак Оюн 520 грамм, Дадар-оол Чамзы 800 грамм дүктү хой бүрүзүнден кыргып алган. Ол ышкаш дүк планына кирген турган 2782 баш хой кыргылда мурнунда өлүп баа читкени-биле чаңгыс-даа грамм дүк бербейн барган.

Мынчап кээрге колхоз эрткен чылын күргүнеге 78 тонна дүк садар тургаш, доозун чүгле 78,8 хуу күүсеткен. Байдал бо хире берге турда, 98 килограмм теве дүгү бо хүннерге чедир складта будалып турар таварылга база бар.

Күргүнеге садып турар малдың күш-тыдалы кошкак. Моон кол-ла чылдагааны малдың чайгы одарлаашкының эки организаставаанында. Малчыннар чүгле машина оруктуг черлерге сыңмарлажып чайлаар, эки өттүт, серии чайлагларже четпейн турар. Ынчангаш колхозтуң эрткен чылын күргүнеге саткан малының ортумак деңзизи мындыг: бода мал—268, шээр мал —31 килограмм. Моон үржүүдан колхоз 370 тонна эт дужаар тургаш, ону чүгле 313 тонна чедиргеи.

Мал бажының хораар чоруу колдуунда-ла малчыннарның хамаарышкан ажылынга ээ-харыысалга чок болуп турары-биле тайылбырлаттынар. Эрткен чылын 64 малчын колхозка өрелиг турган. Оларның 28-зи үзе санашкан болгаш 14-үнүн хөрөөн суд, прокуратура органнарынче шилгиткен. Ынчалзажок чыл төнчүүнде нинти өрелиг түүү 39.036 рубль болган. Эң ылангыя малчыннар Т. Күскежик—8055, К. Молдуушку — 4425, А. Күржен—1855, М. Түлүш—2182 рубль өрелиг болуп турар. Бригадирлер малчыннарның малын өй-шаанда сапап, отчёттарны шыгыы чорудуп турган болза, ындыг янзылыг четпестер турбас ийик. Оон аңгыда малчыннар чыл санында керээ чарбайн турар. Оон уламыдан малчын кижи өре кылып каарга, ону судка бээр барымдаа чок болур таварылгалар база бар.

Мал тарып боозадыр болгаш хой кыргыыр пунктулар колхозта чүгле чаңгыс черде бар. Оон уламы-биле ол ажылдар өй-шаанда организастыр эртпес, доктаамал саадаашкынарга таваржып турар. Малды тарып боозадыры барыкла план чок чоруун келген. Чаш малды чогуур хуусаада өзениден чарбас, ону сентябрь айга чедир саададып турар. Ол ышкаш күргүнеге садар малдарны тускай коданнарга үзүп, оон семиртилгезинче сагыш салырын база уксаажыдылга ажылын чүтүлдап көөрүн колхозчулар хуралга саналдаан.

Чер ажылында база-ла өөрүнчүг чүве чок. 1972 чылда колхоз бир гектар тарылга шөлүнден ортумаа-биле 5,8 центнер дүжүттү алган болза, эрткен чылын чүгле 3,3 центнер дүжүт алган. Ол хамаанчок 1069 га тарааны кандаашкынга сылдаат, үндүр бижээн. Мынчап кээрге колхоз күргүнеге чаңгыс-даа килограмм тараа киирбээн болгаш мал чемиңге безин бергедээшкиннерге таварышкан. Бо бүгүнүң үржүү үдел дээрге, агротехниканың сагывас, чемишчидилгени четпес чорудуп, тараанны малга чиртип, суггарылганың шынарын кудуладып, ацгыс аңдарылгазын агрономнарның хынап көрбейн турарында. Ол ышкаш колхозта тарылга шөлүнүң чүгле 17 хуузу мал чеминиң курлавырынга онаажып турар. Ол шөлдер шупту суггат чок.

1972 чылда колхоз мал болгаш чер ажылындан 336 мүн рубль арыг орулганы киирип алган, а 1973 чылда орулга чүгле 33 мүн рубль четкен. Эрткен чылын колхоз бүдүрүлгезинге 408 колхозчу ажылдаар ужурлуг турган болза, күш-ажыл кылыр кижилериң саны 420 болган. Бир колхозчу чылда 754 рубль ажылдап алыр тургаш, херек кырында 918 рубльди алган. Мынчап кээрге орулга эвээш, а алыр акша көвүден турар ышкажыл. Моон хараазы-биле колхозтуң бүдүрген продукциязының бот-өртээ улгаткан.

Үстүнде айыттынган четпестерниң тынтып турарының кол-ла чылдагаанары колхоз баштаар черииниң, тускай эртемниглериң бот-харыысалга чок, ажыл-агыйыы эвес чоруудан боон турарын санаал берген эптер чугаалавышаан, олче кичээнгейни доктаамал утландырарының чугулаазын айыткан. Илерээн четпестерни эдип алыры-биле чүнү-даа мурнай, күш-ажылдың сагылга-чурумун шыгыы сагыыры негеттиниң турар. Ол ышкаш плеткелге социалистиг чарыш дугайында чаңгыс-даа сөс чугаалаваанын элдептиг. Күш-ажылдың бүдүрүкчүдүг чоруун чедип алырда, колхозчуларның ортузунга чарыштыы организастаары аажок чугула дээрзин уттуп болбас.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында баян-колчулар 12 мүн ажыг чаш малды менди камгалап алыр сорулгалыг. Бо хүннерге чедир чүгле бир мүн ажыг мал ооллаан. Мал ооллаашкынының орайтан турары — оон эдерилгезин чылдың эки үезин бодавайн, өзалдап чорутканында. Ынчангаш малчыннарның, тускай эртемниглериң, сакманщиктериң мурнунда харысалгалыг үе тургустунуп турар.

Баян-колчулар бо чылын күргүнеге 350 тонна эзтти, 75 тонна дүктү, 230 тонна сүттү, 130 тонна тараны садар хүлээлгелиг. Боттарының мурнунда салдынган бо сорулганы күүседип шыдаар дээрзинге бижиг соруктуун колхозчулар хуралга илеретишаан, социалистиг хүлээлгени ап, Жданов аттыг совхозту социалистиг чарышка кыйгырган.

Колхоз баштаар черииниң даргаазынга бо хуралдан Шангыр-оол Самбууевич Ондарны соңгаан.

В. СЕРЕН-ООЛ.
«Шынның» тускай корр.

КӨЖҮП ЧОРУУР МАГАЗИН

«Автолавка» деп бижиктиг машина «Тиилелге» совхозта ажылчын кооперациязының херимниң иштинден үнгеш, суурну өттүр каккаш, дагларже углапкан. Дагларда аалдар коданнары хөй болгай, ынаар баар орук база-ла хөй. Ынчалза-даа машинаның рулюн долгап орар аныяк эр ол хөй оруктардан баар черииниң бүүрелдии-биле шилип алгаш, ынаар-ла тутсуп орар. Удавас хойжу аалдың турлаа көстүп келген. Чедер дээн черииниң баштайгызы бо-ла болгай. Бөгүн ону мында четтикпейн манап турар.

Ам машинаны башкарып чоруур аныяк эр-биле танышып көрээли. Ол дээрге Байлак Ондар-дыр. Оон албан-дужаалы —чолаачы-садыгжы. Оон хүлээлгези—көжүп чоруур магазинге садыглаар. А ол магазин суурдан ырак чурттап, ажылдап турар малчыннарны бараан-биле хандырар сорулгалыг. Ынчангаш Байлак бөгүн график баугаар көрдүнген аалдарын кезип чоруп турары ол.

Байлак Ондар ийи чыл бурунгаар автолавканы хүлээп алган. Оон бээр-ле малчыннар-биле эки таныжып, оларның аал бүрүзүн кезип келген. Оларга күзенчиг аалчы-даа апарган, чүге дээрге ырак чурттуг малчын көжүп чоруур магазинниң эргелекчизинге хереглээн янзы-бүрү барааннарын чагааш, оон келирин бүүрелдиге манап орар. Байлак ол чагыларны күүседир дээш кызымаккай ажылдап, малчынга өөрүшкүнү чедирип турар. Ынчангаш ол малчыннар бүрүзүнче баар оруктарны эки билир. Автолавканың чолаачы-садыгжызы ындыг болур-даа ужурлуг.

ЧУРУКТА: Байлак Ондар кадарчының аалында келген садыглап тур.

А. СОКУРОВТУҢ сөзү болгаш фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

А. А. ГРОМЫКО СИРИЯДА

ДАМАСК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко албан чоруу кылып, февраль 27-де Дамаскыда чеде берген.

Аэропортка А. А. Громыкону премьер-министриниң оралакчызы, САР-ның даштыкы херектер министри Абдель Халим Хаддам, ССРЭ-ниң САР-да элчиниң И. А. Мухитдинов болгаш албаның өске-даа кижилери уткып алган.

Сирия чазактың чалааның өзугаар, Совет Эвилелиниң болгаш Сирия Араб Республиканың кайызынга-даа соңуурвалдыг болуп турар айтырыглар талазы-биле бодалдар солчур дээш чедип келген бис деп, Дамаск аэропортунга А. А. Громыко медеглээн.

Бистиң чурттарывыстың аразында найырал болгаш кады ажылдажылга харылзааларын улам ыңай хөгжүдериниң болгаш Чоокку Чөөн чүкте байдалды таарыштыр шиитпирлээриниң айтырыгларынче кол кичээнгейни утландырар деп бодап турар бис.

Маңаа бир дугаар кээп турар болганымда, Сирияның найысылалы-биле таныжып, бистиң сирий өөнүктеривис-биле, Сирия Араб Республиканың күргүнө ажылдакчылары-биле ужуражып болур аргалыг болганымга өөрүп турар мен.

Бистиң бо аян-чоруувус болза Совет Эвилелиниң болгаш Сириянның аразында, бүгү тала-биле, чүнүң-даа мурнунда тайбың болгаш делегейниң айыл чок чоруу дээш, Чоокку чүкке бижиг тайбыны тургузар дээш тургустунган найыралдыг харылзааларны уламчылаарынга базе улам хөгжүдеринге идигни бээр.

Чоокку Чөөн чүктүң айтырыы политиктиг таарыштыр шиитпирлээшкиниң үезинге кирген, амгы үеде бистиң күжениишкиннеривисти каттыштырарын негеп турар хөй-хөй айтырыгларның тургустунуп келгеи идеп болгай, оларны таарыштырары чугула ужур-дузалыг. Бо айтырыгга Совет Эвилелиниң принципиалдыг туружу бижиг болгаш чайгылыш чок, бижиг тайбының эргежок чугула негеидеи болаа эжелеттирген бүгү араб девискээлдерде израиль шериглериң үндүрери болгаш Палестинаның араб улузунуң хоойлу өзугаар эргелерин хандырары болур.

Сирий черге бистиң ужуражышкынарывыс Совет Эвилелиниң болгаш Сириянның аразында найыралдыг харылзааларны улам ыңай бижиглаарынга бараан болуп, бистиң ийи чурттарывыстың болгаш тайбынга ынакшылдыг өске-даа бүгү күргүнелериң эргe-ажылынга, тайбыңны бижиглаарының болгаш делегейниң айыл чок чоруунуң эргe-ажылынга бараан болур дээрзинге идегелди ылергейлеп тур мен.

АКШ-тың президентизи хүлээп алган

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Никсон ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличевтиң болгаш Америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелдиң директорларының алдары дээш Ак бажыңга дүштеии шайлалга тургускан. Р. Никсон чыылганнарга үүве чугаалааш, ССРЭ биле АКШ-тың аразында садыг-экономиктиг харылзааларны хөгжүдериниң улуг ужур-дузазын болгаш бо талазы-биле Америк-совет садыг-экономиктиг Чөвүлелдиң ролюн өйзалап демдеглээн.

Хүлээп алыышкын үезинде Н. С. Патоличев Америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелдиң тургузукчу хуралының кижикчилериге СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазын номчаан. Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазында чугаалап турары:

«Америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелдиң бирги хуралының кижикчилериге совет удуртукчуларның болгаш бодумнуң-даа өмүзөмден үүрктиң ханызындан байыр чедирип тур мен.

Америк бүдүрүлге бөлүктериниң болгаш чогуур совет организацияларның-даа сураглыг төлөлекчилерин каттыштырган ол Чөвүлелди тургусканы — сөөлгү чылдарда бистиң чурттарның аразынга харылзааларда боон турар таарымчалыг чаартылгаларның илерээшкиннериниң бирээзи боон турар-дыр. Оон-биле кады ол хире ат-алдарлыг организацияны тургускан соонда, ол садыгны, а тодаргайлаарга — Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының аразында экономиктиг харылзааларның бүгү комплексизин калбаа-биле хөгжүдеринге идиг бээр хүлээлгелиг.

Бистиң чурттарның аразынга экономиктиг харылзааларның ынчаар хөгжүүр аргаларының барын болгаш олар ийи чуртка боттуг ажык-дузаны берип турарын-даа тайылбырлаарынга бөгүн онза бадыткалдар хереглеттинмес. Бир эвес чүгле ийи-үш чыл мурнунда ССРЭ биле АКШ-тың аразынга садыгның чылда хемчээли 200 миллион доллар аштайн турган болза, 1973 чылда ол барык 1,5 миллиард доллар болганын сактырга-ла билдингир-дир. Оон-биле кады ССРЭ биле АКШ-тың аразында садыглажышкынның ниити хемчээли нептерен болгу деп улуг аргаларга амдаа дүүшпейн турар болгаш талаларның кайызында-даа негеидеринге четпейн турарын Чөвүлелдиң медеглелинде чөптүү-биле демдеглээн.

Аңаа садыглажышкынны эң-не улуг хемчээлдиг кылдыр калбартыры-биле кады экономиктиг харылзааларның чаачаа хевирлерин, оон-биле кады компенсацияга үндезилээш, үлетүр талазы-биле улуг-улуг төлевилелдерни боттандырарына кады ажылдажылга совет болгаш америк улустарның кайызының-даа эргe-ажыктарына база-ла дүгжүп турарын амыдырал көргүзүп турар.

Кайы-кайызынга-даа практиктиг ажык-дуза-биле чергелештир Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының аразынга садыг-экономиктиг харылзааларны улуг хемчээлдиг болгаш үр хуусаалыг кылдыр боттандырары ийи чурттуң ийити харылзааларының бижиг туруштуг болурунга боттуу-биле идиглиг болур ийик. А оон-биле кады ындыг харылзаалар тайбынны болгаш улустар аразының айыл чок чоруун бижиглаарының хөрөөнге база бараан болур ийик.

Совет-америк талаларның бедик деңнелге ужурашканының түңнелинде кол үндезин документилерге, а ол ышкаш элээн каш боттуг дугуржулгаларга ат салган оорук бистиң чурттарның аразынга садыг-экономиктиг харылзаалар делгем орукче үндүрериниг идиглиг болган.

Ынчангаш чаа тургускан Чөвүлел ол эчис сорулгаларны чедип алырынга бодунуң салыыткының киирериниг бүдүрелди илередиксен тур мен. А бо талазы-биле ам-даа хөй чүүлдерни кылыр апаары база билдингир болгай.

Америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлел бодунуң чугула эгелээшкиннериниг чедиишкиннерлиг болурун сагыш-сеткилдиң ханызындан күзеп тур мен».

Америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелдиң директорлары-биле президент Никсонуң ужуражышкыны найыралдыг байдалга эрткен.

Садыглажышкынны калбартыр

ВАШИНГТОН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш АКШ-тың президентизи Р. Никсонуң аразынга эрткен чылдың июль айда Вашингтонга болган дээди деңнелге ужуражышкынының үезинде чедип алган дугуржулганы өзугаар тургускан Америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелдиң бирги хуралы аңаа болган.

Чөвүлелдиң сорулгазы—ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында бот-бодунга ажыктыг садыг-экономиктиг харылзааларны хөгжүдериниг хереглеттирери дуза чедирера болур.

Ук хуралга чөвүлелдиң Уставын бадылавышаан, оон кол-кол сорулгаларын тодаткан, баштаар черииниг кежигүннерин болгаш оон удуртукчуларын соңгаан, организастыр болгаш сан-хөө талазы-биле айтырыгларны шиитпирлээн.

Хуралдың ажылынга ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев болгаш АКШ-тың сан министри Дж. Шульц олар киришкен.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев аңаа болган парлалга конференциязынга үүве чугаалааш, Америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелди тургускан чорук ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзааларны бижиглаарынга чугула базым болур деп медеглээн.

Н. С. Патоличев журналистерниң айтырыгларына харыылап турган, энергетика талазы-биле Каттышкан Штаттар-биле садыглажышкынны болгаш техниктиг кады ажылдажылганы чоругдарының калбак аргалары тургустунганын демдеглээн. Совет Эвилели хереглелдиң дыка хөй барааннарын садып ап турар болгаш садын турар, дыка хөй чурттар-биле эки садыг харылзаазын тургускан деп, ол уламчылаан. Чоорту мындыг харылзаа Каттышкан Штаттар-биле тургустунуп болур.

Совет Эвилелинге садыг чээлизин бээринге америк конгресстиң чамдык кежигүнери удурланып турар болгай, ындыг чугааларның үрүүвүнде Совет Эвилели болгаш садыглажышкынны Барыын чүктүң өске чурттары-биле чоруда бербес бе, совет-америк садыг харылзааларынга ол чүүү чедирип болурул. деп айтырыгны Н. С. Патоличевке салган. Ол конгрессменнер Совет Эвилелиниң садыг талазы-биле эрге-ажыын өске чурттарже угландырып, ойзурун оралдажып турары илдеп-дир. «Ол чорук америк улустың эрге-ажыынга дүгжүр бе ынчаш, бодунар-ла бодап көрүнерем» деп, Н. С. Патоличев медеглээн.

Совет Эвилелиниң иштики политикаазынга холгаарлаашкынны чээлилерни бээр дугайында айтырыгга хамаарышкан кандыг-даа оралдажышкыннарны кажан-даа, кажадаа хүлээп көрбес бис, ол болдунмас-даа деп, Н. С. Патоличев медеглээн.

Чаа институт

ВАРШАВА. (СЭТА). Марксизм-ленинизмниң кол-кол айтырыгларының институдун партия Төп Комитединиң чаныга тургузар дугайында шиитпирни ПКАП ТК-ның Политбюрозу хүлээп алган. Институттуң сорулгазы—марксизм-ленинизмниң болгаш партиянның идеологтуг ажылынга эртемге үндезилеттинген айтырыгларын, эң ылангыя Польшага социалистиг тургузуушкунуун теориязының, а ол ышкаш партия тургузуушкунуун айтырыгларын ажылдан кылыры болур.

Француз чазактың халашканы

ПАРИЖ. (СЭТА). Премьер-министр Пьер Мёсмер февраль 27-ниң эртенинде Франция Республиканың президентизи Жорж Помпидуга оон баштаны чазактын халажып турарының дугайында медеглел кылган.

Президент Помпиду чазактын халашканын хүлээп алган.

Февраль 27-ниң хүнүнүн ийиги чартыында Й. Мёсмерни президент база катап премьер-министр кылдыр томуйлаан болгаш аңаа чаа чазакты тургузарын дааскан.

Президент Ж. Помпиду-биле ужурашкан соонда П. Мёсмер медеглел кылгаш, аңаа «состав талазы-биле эң-не кызыы, эң-не сырый каттыжыышкынныг болгаш эң-не ажыл-херекчи чазакты тургузарын дааскаанын» онзалап медеглээн.

АНГЛИЯ. Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын шыңгыызы-биле сагыыры дээш вьетнам улустуң демиселин чурттуң хөй-ниитизи деткип турар. Деппилгелиг организацияларның кыйгырыын өзугаар Лондонуң төвүнге ажылчы чоннарның удурланышкын чыскаалдары доктаамал болуп турар, олар сайгон эрге-чагыргаларның кара туразында аажылаашкыннарын буруу шаап, кара-бажыңнарда олуруп турар политиктиг ажылдакчыларны доп-дораан хостаарын өгеп турарлар.

ЧУРУКТА: Лондонуң ажылчы чоннарының бир чыскаалы.

(СЭТА-ның фотохроникаазы).

Эфиопияда байдал

АДДИС—АБЕБА, февраль 27. (СЭТА). Эритрея Асмаре деп можунуң төп хоорайында тургускан шериг кезектериниң хөлзээшкин үндүргениниң дугайын ЭНА деп информация агентилели дыңнаткан. Шериг кижилер чуртта амыдырал байдалының деңнелиниң кудулааны-биле холбаштыр оларга төлеп турар акшаны көвүдедирин негээн болгаш политиктиг база социал уткалыг элээн каш негелделерни тургускан. Ол хөлзээшкин Эфиопияның шериг-далай болгаш шериг-агаар күштериниң кезектеринче нептерей берген.

Эфиопияның императору чепсектиг күштериниң төлөлекчилериниң мурнунга чүве чугаалааш, ол негелделерни хандырар арга чазак черинде чок, чүге дээрге чурттуң экономиктиг байдалы ындыг деп медеглээн. «Эфиопия эң берге үеде туруп турар» деп, чурттуң амгы байдалының дугайын чугаалап тургаш, ол демдеглээн.

Эфиопияның чазаа дүжер деп турарын императорга дыңнатканын национал телевидение дамчыткан.

Аңгы-аңгы диптерден медээлер

● БЕРЛИН. ГДР биле Совет Эвилелиниң 80 ажыг дээди өөредилге черлери боттарының аразынга керээлерни өзугаар чедиишкиниг ажылды кылып турар. 1969 чылдан бээр кады ажылдажылганың түңнелинде янзы-бүрү айтырыглар талазы-биле 46 эртем конференциязын эрттирген, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкун айтырыгларының талазы-биле 17 эртем ажылдарын парлаан. ГДР-ниң он-он мүн хамаатылары Совет Эвилелинге кээп, эртем-билигни чедип алганнар.

● СОФИЯ. Болгарияның улус ажыл-агыйы эрткен чылын чогаадылгаларны болгаш чаартыкчы саналдарны ажыглааныының түңнелинде барык 140 миллион лев-акша экономиктиг ажык-дузаны алган. Ол дээрге 1972 чылдыындан 30 миллион лев хөй-дүр.

Болгарияда чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шимчээшкини дыка калбарган. Эрткен чылын аңаа 80 мүн хире кижи киришкен.

● БОНН. Социалистиг немец ажылчын аныяктарның Рурда бир үлетүр төвү—Вупперталда организациязының бажыңынче неонацистиг идеегеттер халдаашкын кылган.

● ЛОНДОН. Лондонуң болгаш Цюрихтиң алдын садыгларында алдының өртээ база катап дыка улгаткан—бир унцияга доктааткан өртээ 42, 22 доллар турган болза, ам 167 доллар апарган. Өртекүнениң улгатканы-биле холбаштыр АКШ-тың болгаш барыын-европа чурттарының акшаларының улам-на үне чокталып турарындан алдының өртек-үнезин улгаттырып, чижеңчилби үүлгедиишкиннерниң бүгү Барыын Европада эгелээнин специалистер айтып турар.

Оон-биле чергелештир Барыын Европаның акша-хөрөңгү рыноктарында америк долларның үнезин база-ла улам кудулап турар.

● КАРАКАС. Венесуэланың чазаа чигирин Каттышкан Штаттарже үндүрерин түр үеде — ийи чылда соксадыр деп шиитпир хүлээп алган. Чигирин ынаар чорударын соксатканы «аъш-чемниг ол продуктузунга иштики хереглелди хандырарының» эргежок чугулазы-биле холбашканын чигир сайгарарының национал эргелелиниң дыңнадыында айтып турар. Моон мурнунда АКШ чигирин Венесуэладан алырын соксадыр деп кыжаныр турганы билдингир. Вашингтон ындыг кызамдаашкыныг хемчег-биле нефть өртээн улгаттырарындан Венесуэланың чазаан ойталаарынче албадаарын оралдажып турган. Венесуэла чазак АКШ-тың ындыг кызамдаашкынын тоовас дээрзин бодунуң шиитпири-биле көргүзүп турары ол-дур.

● ДЕЛИ. Индияның 1973 чылда даштыкыже үндүрген далай продуктулары кажангызындан-даа хөй — 48.785 тонна болган. 1972 чылда турганы-биле деңнээрге, ол өртекүне талазы-биле оон барык 37 хуу хөй болган. Ынчан Индия 581,3 миллион рупий-акшаның 38.271 тонна далай продуктузун даштыкыже үндүрген.

● БАГДАД. Чоокку будунчартык чылда 500 хире ирак суурларны ижер суг-биле хандырар.

Көдээ черни суг-биле хандырарының системазын тургузарының он чылга санаан төлевиделин боттандырган соонда, элээн каш мүн ирак суурлар суг-биле хандыртынар.

● ЛУСАК. Намибияның административтиг төвүнден ырак эвесте Катутурага сөөкиязы ылгаар Мурнуу-Африка Республиканың полицейжи, кара-туразында үүлгедиишкиннеринге удурланышкынны илередириниң массалыг митингизи болган. Мурнуу-Африка Республика Намибияны хоойлу-дүрүм чокка эжелеп турары билдингир болгай. Намибияның улузунуң хосталга болгаш мурнуу-африка эжелекчилерни чурттан үндүр сывырары дээш демиселин баштап турар Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязының (СВАПО) аныяктар лигазының организастаанны ол митингиге бир мүн хире кижи киришкен. (СЭТА).

«Шынның» материалдарының изи-биле

СӨЗҮН БЕРГЕН

«Боданганы ботка херек» деп эгелиг шүгүмүүлел январь 22-де солунга Чөөн-Хемчик райондан парлаттынган. Хайыракан суурнуң чурттакчызы Д. К. Ондарның өг-бүлезин, уругларын каггаш, районнуң бир-бир чурттакчылыг черлеринде чөрүп турарын ында бижээн.

СЭКП райкомунуң хөрөзженнер өртузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи В. Килченниң редакцияга дыңнатканы:

Солунга материал парлаттынарының мурнунда-ла үк иенин сагылга-чурумунуң четпезин эскерип, суурнуң болгаш районнуң хөрөзженнер чөвүлелдери каш удаа чугаалашкан.

Амгы үеде Д. К. Ондар аал оранында чаныр келген, өг-бүлези-биле эп-найыралдыг чурттаар, уругларын эки кижилер дээрзин хүлээнип, сөзүн берген.

ШУУРГАННЫ ТИИЛЭЭН

Маадырлыг чоруктар

Бойдустуң халавы болур дей бергенинин дугайында медээ эргенгиниң 7 шак 30 минута турда дыныалы берген. Оон соонда Читаның болгаш районнарның радиолары ол дугайын сөөлгү медээлерге дамчыдып турган. Забайкальениң девискээринче Барыын Моолдан хат болгаш соок холушкан шуурган — хаттыг циклон чоруп органы ол чүве-дир. Областың колхоз, совхозтарының удуртукчулары болгаш специалистери ыраккы одарларда малчыннар кыштагларынче, сүт-бараан фермаларынче чоруп эгелээн.

...Халап болу бээрин кым манап орган боор. Ол эртен хандиинде хир чок чүве дег аяс дээр турган. Забайкалье черле ындыг чер болгай. Дал дүзүп чедип чорда быскан хар чаап эгелээн. Борая деп черде Лазо аттыг колхозтуң хойнуу Юрий Пурбуев шуурган болур дээнинин дугайында медээни дыныавайн бараганындан хойларын одарже үндүре берген турган. Хат-дүвүлүг шуурган хеп-хенергеи келген соонда, ийи метр хире черде чүве безин көзүлбестеп калган. Хойлар хат аайы-биле маңнашкаш чорупкан, Юрий база-ла оларның соондан маңнап орган.

Мырыңай карангылап келгенде кодан хой автооруккa чедип келген болгаш хойлар команда берген чүве дег, орук ийинин оңгарынга чыткылапкан. Юрий база. Дан адып келгенде ол оруктап бар чораан трактор отряды ону тып алган. Ховунуң хоочун чурттакчызы дөнүп өлбээн, харын колхозтуң байлаан ынчаар камгалап хонган...

Забайкальениң «Хову» деп колхозунуң кадарчызы, Житомир областан көжүп келген 27 харлыг Алексей Барбинюк бойдустуң шылгалдазын база туткан. Ол бодунуң хойларын турар чериндеи 3 км черге кадарып чораан. Шала кежээликтей салбыр эргелекчизи маңнадып келгеш, хойларны дораан кажааже чедирерин сүмелээн. Алексей хойларының бажын ээп четтигип чорда-ла туман тырткан хаттыг шуурган хөме алы берген. Кылаштаар дээш бут көдүрерге-ле ужур шаап турган. Хойлар доктаар боор бе. Хат аайы-биле ыдыплатканнар. Дүн ортузу хире үеде олар сараат сигенге таваржы берген. Могап-шылаан-даа болза, кадарчы хойларын чемгерип шыдаан. Эртенинде база-ла чоруп каан, чүге дээрге шимчеп турган чылыкпас болза боду-даа, хойлары-даа донуп өлүрү чайлаш чок апарган. Удатпаанда Абагайтуй дээр черде совхозтуң чолаачызы Иван Кошечкин үжүп калган чыткан Алексейни тып алган болгаш эмчиге чедирген. Эмчилер доп-дораан дүрген дузаны чедирген.

...Областың бүгү районнарынга тускай штабтарны, механизастаан отрядтарны турган, олар шуурганга таварышкан кижилерни, малды дүнеки үеде безин дилеп чоруп турган. А шуурган кайда доктаар боор. Хаттың күжү улам улгадып турган. Секундада 30—35 метр дүрген хат бажыннарның дээвирлерин аңдара шаап, кажааларны хар-биле хөөп турган. Дүнеки үеде агаарның температуразы 40 градус чедир соой берген. Ынчалза-даа кижилер шуурганны тиилээн...

Борзяның партия хооркомундан мындыг медээ келген: колхоз, совхозтарны электрибиле хандырып турган 20 км ажыг шугумну хат үрээн. Школаларның, интернаттарның, уруглар садтарының, механизастаан фермаларның одалга системазы сандан үнген. Ынчалза-даа эки турачылар дораан тывылган. Даурнуң электри четкизиниң аныяк ажылчыннары бригадир Валерий Микулич, монтерлар Валентин Былков, Юрий Тюкавкин, Анатолий Попков, чоланчы Иван Савин олар ондактыг рейсче дораан-на аттанып-каннар. Машиналарның чырыткылары хар-дүвүнү арай боорда чырыдып чораан. Олар эглиейнип турган чагыларже үнүп, сывырындактарны улап турган. Бир хонук иштинде ынчаар ажылдап келгеннер. Бүгү ажыл-агыларга чырык хып келгенде, олар дыштанып чорупканнар.

Партияның Могойтуй райкомунуң бирги секретары Василий Ефимович Ларионовтуң дыныатканы болза:

— Үш хонук үргүлчүлээн шуурганның чедирген когаралын саваары берге-дир. А кижилерниң кылган маадырлыг чоруунуң дугайын чугаалаар сестерни шилип алыры оондаа берге ышкаш сагындырардыр. Машиналарның болгаш тракторларның моторлары безин ажып турда кижилер доктаавайн турган. Бистин маадырларывыстың аразында онзалап ылгаар кижини тыппас мен...

Областың район бүрүзүнге ындыг болган...

Телефоннар медээн область штавынга бо хүннерде безин үзүктел чок бээп турар. Районнарның, бүдүрүлгелерниң, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары чер-черде байдалды илеткеп турар. Муң-муң дагжылар, геологтар, шахтерлар, демироруқчулар, заводтар болгаш фабрикалар ажылчыннары шуурганның чедирген уржуун чайладыры-биле көдээниң ишчилеринге дузалап турар. Хар хөртүктээн ховуларда тракторлар, бульдозерлер, грейдерлер болгаш хар аштаар машиналарның моторлары үзүктел чок диңмиреп турар...

Л. ФАДЕЕВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.
ЧИТА.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

СПАРТАКЧЫЛАР ШЫЛГАРААН

ВЛКСМ Тыва обкомунуң шаңналы дээш республиканың боксмаргылдаазы болуп эрткен. Аңаа алды шилиндек командадан өлүп оолдар болгаш ер улус киришкен.

Бокс маргылдаазы үш хүн үргүлчүлээш доозулган, оон тиилекчилери тодараттынган.

Команда талазы-биле өлүп оолдардан «Спартак-1» команданың спортчулары бирги черни алган. Хоорайның № 35 профтехучилищезиниң, пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң төлөөлери ийги, үшкү черлерни үлешкен.

Улуг улустан «Спартак-2» команданың боксерлары тергиндээн. Ийги, үшкү черлерни хоорайның № 35 профтехучилищезиниң, Самагалдай суурнуң спортчулары алган.

Шаңналдыг черлерни алган командаларга комсомол обкомунуң бирги, ийги, үшкү чергениң дипломнарын, медальдарын тывыскан.

Дөрт аайы-биле бирги черлерни дараазында боксерлер алган: өлүп оолдардан Владимир Биче-оол (Самагалдай), Юрий Норбу (ПАТБ), Эрес Байыр-оол, Евгений Ондар (ийилээ «Спартак-1»), Данил Чиктол (Самагалдай), Владик Ким, Вячеслав Мартоол (ийилээ «Спартак-1»), Валерий Чмых (ПАТБ); улуг улустан Виктор Оюн («Спартак-2»), Александр Күнзек (Самагалдай), Владимир Чатка-оол, Вячеслав Ким (кайызы-даа «Спартак-2»), Виктор Бадыгыр («Сельхозтехника»), Владимир Арбузов («Спартак-2»), Илья Товарищтай (ПАТБ), Юрий Гулин («Спартак-2»).

Тес-Хемниң спортчулары бо маргылдаага чедишкиннинг киришкен. Бо болза команданы белеткээн тренер, 1970—71 чылдарда бодунуң деңизинге республика чемпиону Александр Биче-оолдуң кызымак ажылынын түңнели-дир. Ол ышкаш «Спартак» командаларының тренери Г. В. Ананкиниң ак сеткилдиг ажылдаанын боксерлерниң чедишкиннери көргүзүп турар.

В. БЕЛЕК,
бокска спорт мастерниге кандидат.

«Азия төвү» шаңнал дээш

Республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң тургусканы хостуг хүреш талазы-биле «Азия төвү» шаңнал дээш ажык маргылдаа боогун хөгжүм-шин театрында 14 шакта эгелээр.

Бо маргылдаага Красноярскиниң «Урожай», «Спартак», Кемеровоның «Труд», «Спартак» эки тура спорт ниитилелдериниң, Новокузнецк, Абакан хоорайларының командалары киржир. Бистиң республикадан «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң өөн шилиндек командазының мөгелери хүрежир.

Мөгелериниң аразында спорт мастерлери, мастерге кандидаттар хөй. «Азия төвү» шаңнал дээш спортчу демисел солун болуп эртер.

(БИСТИҢ КОРР.).

Түңнел оюнга киржирлер

Ак-Довурак хоорайга кышкы спартакиаданың программазын өзүгаар мячилиг хоккейге республиканың барыын зоназының шилиндек командаларының маргылдаазы болуп эрткен.

Ак-довуракчылар бирги, Чөөн-Хемчиктиң төлөөлери ийги черни эллэн, олар Кызылга болур түңнел маргылдаага киржирлер.

Л. СЕМЕНОВ.

телевидение

МАРТ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Өөнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. 14.05 — Медээлер. 14.15—Өөнүг телекөргүзүг. Школачыларга. **«Геометрия чуртту-биле аян-чорук».** 14.25—**«Чуваш АССР-ниң уткуштур планы боттанылышында».** Партияның Чуваш обкомунуң бирги секретары И. П. Прокофьев дамчыдылгада киржип турар. 15.10—**«Музыка дугайында чугаа».** Дамчыдылганы А. Хачатурян чорудар. 16.10—Өөнүг телекөргүзүг. **«Бальзактың улуг ынакшылы».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги серия—**«Хостатырган».** 17.10—**Туркмен ССР-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти.**

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга. Мультфильм. **«Кич деп анст оглу».** 18.10—Телемедээлер. 18.25—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—Спортчу программа. 1. Биатлон талазы-биле делегей чемпионады. Минскиден дамчыдылга. 2. Өөнүг телекөргүзүг. Гандбол талазы-биле делегей чемпионады. Эр улус. ССРЭ—АКШ. ГДР-ден дамчыдылга. 18.55—**«Чуртталга ырыбиле».** Музыкалыг программа.

КЫЗЫЛДАН

19.40—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.50—Эфирде—**«Чалыы назын».** **«Комсомолчу ажыл-херектер».** 20.10—Өөнүг телекөргүзүг. **«Кан канчан катканы».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки серия. **«Демисел».** 6-ты серия.—**«Өлүм чок чоруқ».** 22.10—Ак-кок отчугаштың арыннары-биле. 23.00—23.30—**«Ye».** Информастың программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

кинотеатрларда

МАРТ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Хүндүлелдиң аян-чоруу»** (2 сериязы кады) 9.30, 12.15, 15.00, 17.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Аспаан эккел, мажаалай!».** 9.00, **«Россия империязының дүжүлгеан»** (2 сериязы кады) 10.20, 15.30, **«Эриккe дүжер»** 13.00, 18.20, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Пеппи Такатуканың чуртунда»** 10.00, **«Мисс Никогнито»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Чаасканзыраан берү»** 15.00, **«Эш генерал»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Аас-кежиниче орук»** (2 сериязы кады) 19.00 шактарда.

Чаа кинону көрүңер

«МОСФИЛЬМ» киностудияның үндүргени **«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ АЯН-ЧОРУУ»** деп чаа кино республиканың киноэкраннарынга удавас үнүп эгелээр. Кинону режиссёр Юрий Райзман тургускан. Кол рольдарын Борис Гусаков, Любовь Альбицкая, Николай Рачинский олар ойнап турар.

ТӨРЭЭН ЧЕРИҢЕРГЕ ЫНАК БОЛУҢАР

Экскурсия-турисчи болгаш чурт-шинчилел ажылын школа бүрүзүнге калбартыр соулга-биле аныяктарны, пионерлерни болгаш школачыларны «Мээң Төрээн чуртум—ССРЭ» деп экспедициязының Бүгү-россия көрүлдезин чарлаанындан бээр бир чыл чыгап турар. Көрүлдениң үезинде Төрээн чуртунга, төрээн черинге ынак болурун школачы бүрүзүн чурт шинчилелинге хандыкшылдыг болурунга кижизиндиринче угланган патриоттуг ажылды школаларда чорудуп турар. Ол көрүлдеге бистиң республиканың хөй-хөй школалары идепкейлиг киржип турар. Оон чижээн Барыын-Хемчик районнуң школаларында кылдынган ажылдардан көрүп болур.

Ак-Довурактың сес чыл школазында көрүлде талазы-биле бүгү ажылдарны оркомитет удуртуп турар. Дуржулгалыг чурт шинчилекизи башкы Л. И. Котованың удуртулгазы-биле оргкомитет тодаргай план өзүгаар өлүп ажылдар кылган. Оон түңнелинде мында хөй-хөй солун түүлдерни боттандырган. Чылдың-на октябрь 2-де болуп турар чаңчыл болган турисчи кежээге кызыл истекчилериниң отрядтары чыл дургузунда чорудар ажылдың даалгазын ап турар.

Ол школада турисчи ийи болгүмде 60 ажыг өөреникчини хаара туткан. Эң эки өөредилгелигилер чылдың-на өске областар, крайларже экскурсиялан чоруп турар. Оон келгеш, чораан черлериниң дугайында альбом кылырлар. «Ленин Шушенскоеде», «Маадыр—хоорай Волгоград», «Москва—ССРЭ-ниң наймысылазы» деп альбомнар ынчаар тывылган. Ол материалдарны төөгү, география кичээлдеринге, класс шактарынга, пионерлер чыжыгга чедишкиниг ажылган турар. Школаның коридорунда В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажылчорудулгазының дугайында ацы-ацы кезектерлиг экспозицияны аскан. Оон экскурсовод-тайылбырлакчылары өөреникчилер. Эң эки экскурсоводтарга Оля Мартемьянова, Олег Саая, Оля Смихульская олар хамааржыр. Класстарда «Төрээн Тывам, сеңээ ынак мен», «Тыва тоску беш чылда», «Фабрикавыстың оң чылы» дээн ышкаш чурт шинчилелинге хамаарышкан беседалар болуп турар.

Экскурсия-турисчи болгаш чурт шинчилелинге хамаарыштыр бо школаның ажылынга доктаап, оон дуржулгазын бижидим. Районнуң өске-даа школаларында ындыг хевирлиг, солун, чогаадыкчы ажылдар база-ла чоруп турар. Оон чүгле чамдыктарын айтып көрейн.

Тиилелге хүнүнге уткуштур болгаш Совет Тываның 30 чылынга холбаштыр Шекшээр ортумак школазының өөреникчилери Тыва эки турачылар дугайында фото-чуруктар, эки турачыларның сактыышкыннары болгаш өске-даа солун документилерни чыгаш, ону тускай көжүп чоруур делгелге кылдыр кылган. Ону ап чоруурунга эптиг, дүрүп алыр кылдыр таарыштырып каан. Ол ажыл онза көрүштүг.

Аяңгаты ортумак школазында ол суурнуң алдарлыг малчыннары, тудугжулары, 30 чылдың пионерлери болгаш өске-даа хүндүлүг кижилери-биле ужуражылгаларны организастан турары чаңчыл болган.

Эрги-Барык школазында бир эки чаңчыл — пионер отрядтарынга чурттуң маадырларының аттарын тыпсыры болур. Өөреникчилер тыва эки турачылар Кечил-оол, Бүрзекей болгаш өскелериндаа аттарын боттарының отрядынга тыпсыры дээш кызып, чурум-сагылгалыг, эки өөренип турарлар. Салчак Тока аттыг отрядка «Бистиң маадырывыс» деп темалыг пионер чыжыы солун эрткен.

Дөң-Терезин школазының чедиги классчылары төрээн суурунуң төөгүзүн бижип турарлар. Олар суурга баштайла бажың тудуп чурттап эгелээн Байыр-оол Монгуш биле Ондар Папыл-оолду тып, оларның сактыышкынын бижип алганнар. Аныяк дөң-терезинчилер алдан-маадырларның тура халыышкыны-биле холбашкан Алаш-Аксы, Бош-Даг дээн ышкаш черлерже походтарны организастааннар.

Хөнделеп школазының алдыгы классчылары шаанда байларга удур демисежип чораан Мунгаадайның чурттан чораан куюн тыпканнар. Олар чурт шинчилелиниң булуңун тургузуп эгелээн, ында онзагай түүлдер чыгдыныр турар. Володя Соян ол булуңга маны хөөргени болгаш оттуту белекке берген. Клара Хомушку шаандакы шагда хүлерден кыдыныган эзегинин эккелген. Оон үстүү кеззонде ийи улуну кылган, кыдыгларын болгаш дүвүн угулзалап каастап каан болгаш ында амдыызында номчуттунмаан бижик база бар.

Районнуң школаларында чуртту шинчилээр, өөренир патриотчу кижизидилге ажылдары эллэн чоруп турар. Ынчалза-даа чаңгыс-даа музей районда чок. Солун-солун дилээшкиннерни эвизинге чедирбейн азы эренгей чорудуп, оларның документилерин кайы-хамаан чок кылып келгени четпес.

Экскурсия-турисчи болгаш чурт шинчилээр ажыл школачыларны кижизиндиринге база бир чугула түүл, ынчангаш амгы көрүлде үезинде ону улам күштелдирери күзеңчиг.

З. ЖУРАВЛЕВА,
республиканың аныяк туристер станциязының методизи.

Бош-Даг... Тываның төөгүзүвде база бир алдарлыг арыннар болур алдан-маадырларның тура халыышкыны-биле холбашкан чер ол. 90 чыл бурунгаар алдан-маадырларның бир бөлүү манда ноянларның шаажылакчылары-биле кадыг-дошкун тулушкан.

Тура халыышканнар дүне эзер, чонактап хоюткулар кылып кааш, боттары дагның кадыр талазы-биле дүжүп баткаш, Алаш аксынче углуг чоруй барганнар...

ЧУРУКТА: Бош-Даг ның Хемчик талазындан көстүрү.

З. ЖУРАВЛЕВАНЫҢ фотозу.

МАН ПОЛКТУҢ ОРУУ-БИЛЕ

Кызылда эки тура эгелээшкин-биле тургустунган «Демир-Сал» деп турисчи клубтуң кежигүннери Совет Армияның болгаш Шерит-Далай Флодунуң хүнүнге тураскаатканн хаактыг турисчи походту чоруткан. Оон сорулгазы — совет улустуң дайынчы алдарының черлери-биле, тодаргайлаарга — 1919 чылда Щетинкин-Кравченконуң партизан армиязының бир полугу —Ман полктуң Тывага келген оруу-биле эртери турган. Ол полкка хамаарыштыр парлаттынган материалдардан ап көөрге, ак дээрбечилерниң эжелеп алган девискээрлерин оюп, полк Тываже кээрде чогум кайы черлерни таварып эрткени тодаргай эвес болуп турар. Ынчангаш, аңаа хамаарыштыр, полктуң эрткен оруу деп бир бодап турар маршрут: Красноярск край биле Тыва АССР-ниң кызыгаарында Саян станциязы — Курттуг-Шиви сыны — Аржаан, Хадың суурлар — Өөк сыны—Баян-Колдуң бажындан оон аксына кирер. Турисчи болук ол маршрут-биле эрткен.

Болуктуң составында 12 кижи кирип чораан. Оларның аразында республикада уругларның экскурсия-турисчи станциязының методизи Петр Зверев, «Тудуг кезектери» комбинаттың кроновщиги Таня Надеева, автотранспорт ажылдакчызы Владимир Амыр, эмчи Надежда Горбунова, инженер-төлевилекчи Борис Байыр-оол болгаш өскелер-даа бар.

Поход февральдың 16-да эгелээш, февраль 22-де Кызылга кээп доозулган. Алды хонук дургузунда 180 км хемчээлдиг орукту эрткен.

Хаактыг туристер 8 артты ажып, орук-чирик чок черлерни торулбайн эрткен. Олар Тываның каас-чараш бойдузуу-биле танышкан. Оруунга таварышкан чурттакчылыг суурларга солун ужуражылгаларны кылган. Бирги ээлчегде Ман полктуң эрткен оруун тодарадып, чер-черниң хоочун чурттакчылары-биле беседалар кылдывыс. Оларның чугаазы ацы-ацы болган. Ону шын тодарадып алыр диже, Красноярск крайның Ман районда чурттап турар, ол дайынчы походтуң киржикчилери болгаш Үстүү-Усинское суурнуң хоочуннары-биле чугаалажыр болза, шын медээни оон ап болур дээрзинге бүзүредивис.

Суурларга болган ужуражылгаларга туристи походтуң удуртукчузу, тележурналист Яков Кром походтуг сорулгазын тайылбырлап, «Демир-Сал» клубтуң ажылының дугайын чугаалап, совет улустуң дайынчы алдарының оруктары-биле походтарны организастаарын сүмелеп, солун чугаалары кылган. Ындыг ужуражылгалар Аржаан, Терлиг-Хая, Суқпак суурларга болгулаан. Бистер кана-даа кедиривиске, чоп аажок чылыы-биле уткуп ап, бистиң походувусту онза сонуургаар болду.

Февраль 22-де походтуң киржикчилери аянчоруун Кызылга доосканш, хөгжүм-шин театрынга шериг назылыгларның слёдунга киржип, олар-биле ужуражкан. Удавас Совет Армияның хүрееленинче аттаныптар аныяк оолдар бистиң турисчи маршрудувус дугайын улуу-биле сонуургаанар. Келир үениң солдаттары-биле Кызыл партизаннарның тураскаалыга чечек салдывыс.

Барык неделя дургузунда үргүлчүлээн ийиги чергениң берге маршруттуг походка оон киржикчилери спортчу дадыгыышкынны ап, эрес соруктуун база катап бадыткаап, кадык, омак-хөгүт эзи чаныш келгеш, аңыдап киржикеннер.

Наталья ПРОКАЕВА,
походтуң киржикчиси.

Туристер клуву ажыттынган

Туристер бистиң Төрээн чуртувустуң эң ырак-узак, чедери берге черлеринге чедип турарлар. Олар муң-муң километр эртип, Тываның каас-чараш бойдузун магадап, оон кадыр-берттиг даг-сыннарын кезип, оон шашкын хемнеринге хемелеп турарлар.

Бистиң хоорайывыста туризм хөрээ кандыг байдалдыгы? Ам дээреде нептерел албаан. 1971 чылдың күзүнүнде Ак-Довуракка чер шинчилел партиязынга аныяк специалист, разрядчы В. Я. Бабкина чедип келген. Хоорайта туризмни нептередир ажылды ол организастап эгелээн, аңаа хандыкшылдыгларны хаара туткан. Оон удуртулгазы-биле Ак-Довуракты туристчилери Тываның эң бедик чери Мөңгүн-Тайга бажынче (3976 метр) ийи удаа үүгүш-күнүү болгаш Артыш сынның эң бедик чери—Кызыл-Тайга кырынче (3121 метр) ийи хүннүг походту кылган.

Кызылда ажыттынган туристчилерниң «Демир-Сал» деп хоорай клуву-биле харылзажып эгелээн бис. 1974 чылдың январь эгезинде биске туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле область чөвүлелиниң президиумунуң кежигүнү, «Демир-Сал» клубтуң удуртукчузу Я. Л. Кром биле контроль-камгалал албанының начальниги Клим Чадамба Ак-Довуракка туристчилер клуву организастаарынга дузалашкан. Яков Кром эш хуузу-биле бодунуң клувунуң ажылының дуржулгазын чугаалап берген, туризм организастаарының чамдык удуртулга материалдарын биске берген.

Бистиң клубтуң чөвүлеи баштайгы хуралын эрттирген. Оон ажылының планында чылда чорудар хемчеглерни тодарадып киирген. Клуб чөвүлелиниң кежигүн бүрүзү туристер-биле тус-тус темаларга теоретиктиг болгаш практиктиг кичээлдер эрттирер, хөй хүннердиг аян-чорук кылырының техниказын, практиказын база оон айыыл чогун сагыыр, черниң уг-шиин тодарадыр талазы-биле сүмелерни боор.

Частың чылыг хүннери эгелээри билек дыштанып хүннүң бир-ийи хүннерлиг походтарын доктаамал чорудары (айда бир удаа) планнаттынган. Аңаа туристи бүрүзү эргежок чугула билиглерни болгаш дадыгыышкынны шиңгээдир. Дыштанып хүннүң походтары ГТО комплекизиниң нормаларын дужаарының зачёдунга база кирер. Бистиң клубтуң чыл программазының кол пунктулары болза, майда болгаш сентябрьда бирги болгаш ийиги чергениң парын ийи даг маршруттарын, чайгы үеде бирги чергениң парын суг маршрудун ажылдап кылган, боттандырары болур. Бирги чергениң парын мотопоходун кылыры база көрдүнген. Ийи-үш болгаш хөй хүннерлиг походтарның киржикчилерингe туризм талазы-биле үшкү спорт разрядын тыпсыр.

Ам клуб кежигүнүнге улус киирер организастыр ажыл чоруп турар. Клуб чөвүлелиниң кежигүннериниң организакчы идепкейинден болгаш бүдүрүлгелериниң, хөй-ниити организацияларының удуртукчуларының дузазындан оон чедишкини хамааржыр.

Аян-чорук кылырынга ынактарны, бойдустуң өзүлүг сонуургакчыларын, кадыкшыырак болгаш сергек болуруп күзүүнерни бистиң туристер клувунче чалап тур бис.

В. ЗАГВОЗДКИН,
«Мөңгүлек» клубтуң чөвүлелиниң даргазы.

ДАШТЫКЫ ЧУРТТАРЖЕ

Бо чылын Тыва облпрофчөвүлел Болгар Улус Республикаже, Югославияның Социалистиг Федеративтиг республиказыынче, Моол Арат Республикаже турисчи экскурсияларны организастаар.

Югославия баар туристер май айда чоруур болгаш орук ара Румын Улус Республикага база доктаар. Румынияга олар Тимошоару болгаш Бухарест хоорайларны экскурсиялап көөр болгаш Тимошоарунуң чоогунда «Ногаан арга» деп заповедникти магадап көөр. Туристер Югославияның Белград, Загреб, Мариборе хоорайларында төөгүнүң болгаш архитектураның тураскаалдары-биле танышар. Уран чүүл ынактар чурук галереяларынга баар. Оон соонда Адриатика далай кыдыынга үш хонук дыштанып.

Болгария баарларга кайгамчык эки үе таварышкан. Август ай дээрге чайның наиг түлүү. Экскурсантылар София, Варна, Пловдив, Велико Тырново хоорайларга баар, Совет Армияның дайынчыларынга тураскаалга, Шипка суурда орус дайынчыларга тураскаал хүрээни көөрү дээш, өске-даа хөй түүлдерни сонуургаары программада көрдүнген.

Экскурсантылар Моол Арат Республикага четкеш, Дархан хоорайда цемент, известь-селикат заводтарынга баар болгаш үлетшүр бүдүрүлге объектилери-биле танышар. Улан-Батор хоорайга Сүхэ-Батор болгаш Чойбалсанның мавзолейинге кирер, революция музейин, чурт шинчилелиниң төп музейин, Богда-Хаанның музейин сонуургап көөр.

Акы-дуңма социалистиг чурттарга турастап баары дээрге өөнүктеривис-биле ужуражылгалар, оларның социализм тургузуушкунунга чедишкиннери-биле, уран-чүүлү, национал чаңчылдары-биле танышары болгай.

С. ЧАМЗЫРЫН,
облпрофчөвүлелдиң методизи.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 2-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ЧАГЫГ № 634.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном салынын талазы-биле аргелелинин типографиязы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00107.